GOGOL

palto

rusça'dan çeviren: aslı takanay

Ayrıntı

KLASİK

palto nikolay v. **gogol**

rusça'dan çeviren: aslı takanay sunuş: behçet çelik sonsöz: vissarion grigoryeviç belinski

nikolay v. gogol

31 Mart 1809’da Ukrayna’nın Soroçinski köyünde, orta halli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Gogol, köy ortamında geçen çocukluk yıllarından sonra 1828’de Petersbqrg’a gider, edebiyata olan ilgisi de bu dönemlerde başlar. 1831’de kısa hikâyelerini ya-yunlar. Oyun, öykü ve roman olmak üzere edebiyatın çeşitli formlarında eserler üretir. Gerçekçi ve romantik bir kaleme aldığı metinleri eleştirmenler tarafından ilgiyle karşılanır. *Müfettiş* adlı oyunwıda Rus

bürokrasisini eleştirdiği için şimşekleri üzerine çeker ve Rusya'dan ayrılıp Roma'ya geçer. Burada Puşkin'in ısrarıyla *Ölü Canlar* adlı meşhur romanının birinci cildini yazıp bitirir. 1842'de *Palto* adlı hikâyesini yazar, aynı yıl en yakın arkadaşı Puşkin'i kaybeder. Puşkin'in ölümünden sonra Rusya'mdaki popülerliği tartar, ömrünün sonuna doğru daha önce eleştirisini yaptığı kilise kurumuna, dünya görüşüne dönüş yapar ve dindar bir hayatı benimser. 43 yaşındayken, 4 Mart 1852'de hayata gözlerini yumar.

aslı takanay

Çevirmen ve araştırmacı. Kadıköy Anadolu Lisesi'nin ardından İstanbul Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı'm ve İstanbul Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 2005'te İstanbul Üniversitesi Çeviri Bölümü'nde ^yüksek lisansını tamamladı. Şu an Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nde Türkçe edebiyattan Rusça'ya yapılan çeviriler üzerinden devlet ve çeviri politikaları arasındaki etkileşimi incelediği doktora tez çalışmasını sürdürüyor. BİLARK'm (Bilimsel Araştırma ve Uygulama Eğitim Kooperatifi) kurucu ortaklarından.

behçet çelik hayaletteki ışık ve gölge

palto

sunuuş

Hepimiz Gogol'un *Paltosundan* çıktık:'

Bu sözü sıkça duyarız, ama söyleyenin kim olduğuna dair rivayet muhtelif. Dostoyevski olduğunu söyleyenler ağırlıklı olmakla birlikte, H. E. Bates gibi bunun Gorki'nin bir sözü olduğunu iddia edenler de var. Bu sözdeki "hepimiz"le kast edilenin Rus edebiyatı olduğuysa tartışmasız. Öte yandan, Gogol'un sadece Rus edebiyatı için değil, öykü türü için de çok önemli bir isim olduğunu hesaba kattığımızda, "hepimiz"in içeriğini genişletmek ve dünyanın farklı coğrafyalarından öykücüleri de işin içine katmak mümkün.

Palto'da hikayesi anlatılan Akakiy Akakiyeviç edebiyatın o dönemlerde çok da üzerinde durmadığı, başlarından geçenlerle ya da iç dünyalarında neler olup bittiğiyle ilgilenmediği "sıradan" memurlardan biridir. Sevimsiz bir tabir olmakla birlikte, bizim edebiyatımızda bir dönem çok dillendirilen "küçük in-san"lardandır. Öykü üzerine yazılmış yazılar ve kitaplar araştırılsa, belki de en çok rastlayacağımız tabirin "sıradan insan" ya da "küçük insan" olması, kuşkusuz klişelere düşkünlüğümüzle ve bazı ifadelerin "kanonik" bir hal almasıyla ilgili, ama bu sözlerle ifade edilmek istenenin baştan aşağı yanlış olduğu anlamına da gelmez bu durum.

Dostoyevski'nin ilk kitaplarından *İnsancıkların* el yazmalarını okuyan Nekrasov, bu romanı Gogol'ü güç delisi Rus toplumunda önemsenmeyen, sürekli aşağılanarak suiistimal edilen "küçük insan'ı yücelten bir yazar olması nedeniyle öven, 19. yüzyılın önemli eleştirmeni Belinski'ye, "Yeni bir Gogol doğuyor," diyerek tavsiye etmiştir. Nitekim Belinski de, 1846'da kaleme aldığı bir yazıda *İnsancıklardaki* Gogol etkisi üzerinde durmuştur. Kendisi de sonradan *Dostlara Mektuplaşmalardan Seçilmiş Parçalar* kitabı nedeniyle Gogol'le polemiğe[1] girecek olan Belinski, yine bu kitap nedeniyle Gogol'ün önceki kitaplarının hepsinin değersiz olduğunu ve onda "yalnızca gülmece yeteneği [bulunduğunu], onun da öyle abartılacak düzeyde olmadığını" savunan bir fıkra yazarına karşı Gogol'ü savunmuştur:

"Baştan sona haksızsınız bu yargınızda. Gogol'de üstün bir gülmece yeteneği olduğu gibi, ondan hiç aşağı düzeyde kalmayan bir düzeyde trajedi yeteneği de vardır. (...) Hem gülünç hem de trajik bir yargısı olan Akakiy Akaki-yeviç'in öyküsünün anlatıldığı *Palto* [metinde *Kaput* olarak zikredilir kitabın adı], trajedi öğesinin büyük bir güçle duyumsandığı gülünç bir öykü değil midir? (...) Gogol'ün gülünç olanla üzünçlü olanı büyük bir başarıyla iç içe verişine gelince, bu bir eksiklik değil, tam tersine, onun yazarlığının ilk **ağızda dikkati çeken göz kamaştırıcı yanlarından biridir."**

Belinski, bir başka makalesinde Gogol'ün, Puşkin'in kendisiyle ilgili değerlendirmelerine fazla kapıldığını ileri sürer. Gogol'ün, *Dostlara Mektuplaşmalardan Seçilmiş Parçalarda* yer alan, "Benim (...) en önemli yanım hep göz ardı edildi. Bunu bir tek Puşkin'in anladığını gördüm. Puşkin bana hep şöyle derdi. 'Sizin, gözlerden kaçan küçük ayrıntıları

herkesin olanca ciddiliğiyle görebilmesi için, adi insanın adiliğini, hayatın bayağdıklarını güçlü bir biçimde betimleye-bilme yeteneğiniz henüz hiçbir yazarda yok,’ ” sözüne Belinski önemli bir çekince koyar. Gogol’ün “yaşamın bayağılıklarının usta bir ressamı” olmakla beraber, “konusunu bütün genişliğiyle derinlemesine gör[düğünü] ve onu gerçekliğinin bütünselliği içinde yakala[dığını] vurgular. Gogol’ün “idealleştirmeye hep karşı” olduğunu, “gerçeklikte iyiyle kötüyü, erdemle bayağılığı iç içe gördüğü[nü]” belirtir. “Ciddiyle gülüncün, trajikle komiğin, hayatın beş para etmez bayağılıklarıyla, güzellik, yücelik adına en saygın, en değerli şeylerin iç içe geçişi” konusunda Gogol’ün Avrupa edebiyatı içerisinde sadece Cer-vantes’le karşılaştırılabileceğini savunur - hatta bu iç içeliğin *Don Kişot'ta* bile *Taras Bulba'daki* kadar bulunmadığına dikkat Çeker. *Taras Bulba'da* trajik olandaki komiği ortaya çıkaran Gogol, *Palto'da* ise, “yaşamın olağan bayağılıklarında trajik olanı bulu[-yordur].’’

19. Rusya’sının bir başka önemli edebiyat

eleştirmeni olan Dobrolyubov da Dostoyevski’yle ilgili yazdığı bir eleştiri yazısında “küçük insan” bahsine değinirken, *Paltoyu* anmasa da, Gogol’ün birkaç yapıtında gördüğümüz küçük insana dair bazı hususların *İnsancıklarda,* Gogol'de olduğundan daha ağdalı ve girift biçimde karşımıza çıktığını belirtir. Dobrolyubov’a göre, “küçük insan”a dair Gogol ve Dostoyevski’nin yapıtlarında karşımıza çıkan şöyle bir şeydir:

“Ezilmiş, aşağılanmış, kişiliği ayaklar altına alınmış bir insanda, insan doğasının canlı, sindirilememiş, sağırlaştı-rılamamış arzularını, ihtiyaçlarını belirliyor, ruhun derinlerinden baskılara karşı gizli kalmış protestosunu çekip çıkarıyor ve bizim değerlendirmemize, vicdanımıza, duygularımıza sunuyor.”

“Küçük insan”a yapılan bu vurgular nedeniyle Gogol’un *Palto’su* edebiyatta insancıl ve gerçekçi bir damarın başlangıcı olarak kabul edilir. Daha önceki dönemlerde kralların, prenseslerin, soyluların, kahramanların, yüksek duygularla baş etmeye çalışan yüksek mevkilerdeki insanların başlarından geçenleri konu edinen edebiyatın, odağına köylüleri, yoksul kentlileri, küçük memurları, onların maddi sıkıntılarının yanında, manevi dertlerini, iç dünyalarındaki bastırılmış arzuları, hırslarını, korkularını, kendilerinden rütbeliler, yüksek mevkidekiler karşısında içine düştükleri bocalamaları,

kendilerini önemsiz-leştirerek direnmelerini, küçük kurnazlıklarını almasının ilk ve en başarılı örneklerinden biridir *Palto.* Bu yanıyla kendisinden sonra gelen kuşakları etkilemiş, en azından onlara ilerleyebilecekleri bir yol açmıştır.

Gerçekten de Akakiy Akakiyeviç'i ya da Dostoyevski'nin *İnsancıklarındaki* kimi kahramanları andıran öykü ve roman kahramanları edebiyatta hiç eksik olmamış, Gogol'un açtığı yol derinleştirilmiş, yeni kavşak, sokak ve çıkmaz sokaklarla zenginleştirilmiştir. Türkçe öykünün önemli yazarlarının çoğunda, Sait Faik'te, Sabahattin Ali'de, Memduh Şevket'te,

Fahri Celalde, Oktay Akbal'da, Haldun Taner'de sıkça karşımıza çıkmıştır bu tip. *Kürk Mantolu Madon-na'nm* başkahramanı Raif Efendi mesela, yaşayışı, ezikliği, iş yerindeki arkadaşlarının alaylarına maruz kalışıyla Akakiy Akakiyeviç'i bir hayli andırır. Toplumsal hayat içerisinde önemsenmeyen, gözden kaçan, birbirine benzer hayatlar sürdüğü sanılan insanların yaşantılarında ya da iç dünyalarında anlatmaya değer, onlara özgü ama bir .0 kadar da önemli şeyler bulunduğu iddiası gidildikçe çatallanan bir başka yol daha açmıştır. Edebiyat (özellikle öykü), insan yaşantılarındaki kimi önemsiz görünen anların üzerine düşürdüğü edebi ışık vasıtasıyla insan olmanın, yeryüzünde yer kaplamanın nasıl bir şey olduğu (ya da olmadığı) gibi soruları içine almaya, tartışmaya ve yeni sorularla didiklemeye başlamıştır. Bu anlık edebi ışığın ilk huzmelerinden biri de Gogol'ün Aka-kiy'in üzerine düşürdüğüdür.

Ne var ki, şu noktayı göz ardı etmemek gerekir: Edebiyat eserinin önemini, değerini belirleyen konusu ya da anlattığı kişiler değil, bunları nasıl anlattığı, anlatırken edebiyata ne kattığıdır. Nitekim Nabokov da, *Palto'yu* "küçük insan" ya da "Rus bürokrasisinin eleştirisi" üzerinden değerlendiren okur ve eleştirmenleri sıkça eleştirir. Bu yaklaşımın "edebiyat sanatı açısından tehlikeli bir mikrop" olduğunu savunur.

Özellikle Gogol'ün *Müfettiş* piyesinin sahnelenmesinin Rus yazarların kanına bu mikrobu zerk ettiğini belirtir.

"Gogol'un piyesi vatandaşlarca bir toplumsal protesto şeklinde yanlış yorumlanmış, 5O'lerde ve 60'larda, kokuşmaya ve diğer toplumsal bozukluklara karşı çıkan bir yığın edebiyat ürününün ortaya

çıkmasına yol açmış, romanını ve kısa hikâyesini mahalli polis memurlarının ve mujikleri ezen beylerin kınanmasına adamayanları yazar sıfatına layık görmeyen bir edebi eleştiri hezeyanı başlatmıştı”

Paltoyla ilgili şu sözleri de benzer yaklaşımların eleştirisidir.

“Yüzeysel okuyucu bu hikâyede, maskaranın tekiyle ağır şekilde dalga geçildiğini düşünecektir; ağırbaşlı okuyucularsa, Gogol’ün esas niyetinin Rus bürokrasisinin dehşet vericiliğini ifşa etmek olduğuna kesin gözüyle bakacaklardır.

“İlerici Rus eleştirmenleri bu karakterde mazlumların imgesini algıladılar ve hikâyenin tümünü bir toplumsal protesto olarak değerlendirdiler. Ama hikâyede bundan çok fazlası vardır.”

Nabokov’a göre, Palto’nun “gerçek değerini takdir edebilmek için, bir tür zihni perende atıp edebiyatın basmakalıp değerlerinden kurtulmak, insanüstü hayal gücüyle düşsel bir yola düşmüş olan yazara eşlik edebilmek” gerekmektedir. Ona bu şekilde eşlik etmeyip basmakalıp değerlendirmelerle yetindiğimizde karşımıza çıkacak olansa, “tuhaf mizah ve renkli latifelerden duy[ulan] hazla sınırlı kalacaktır.”

“Ama derin su dalgıçları, siyah inci avcıları, derin sulardaki canavarları plajlardaki gölgeliklere tercih eden kişiler, Paltoda kendi varoluş d^^mumuzu, ender yaşanan akıldışı algı anlarına bağlayan gölgeler bulacaktır.”

Nabokov’un Pa/to’ya ilişkin şu saptamaları aynı zamanda Gogol’ün öykü türüne kazandırdıkları hakkında da değerlendirilmeye müsaittir:

“Sadece insan ve acınası değildir .^Akaki Akakiyeviç. Daha fazlasıdır; tıpkı arka planda bir hicviyeden ibaret olmaması gibi. (...) Çiğ renklerle boyanmış perdelerin gerisindeki bir şeylere dair anıştırmalar, anlatının sathi dokusuyla öyle sana^^^e şekilde kaynaştırılmıştır ki, toplum-faydacı düşünen Ruslar bu anıştırmaları tamamen gözden kaçırmışlardır. Ama Gogol’ün hikâyeleri yaratıcı tarzda okunduğu vakit, şurada ya **da buradaki en masum betimleyici pasajların, şu ya da bu sözün, bazen bir belirteç veya önermenin, mesela ‘hatta' yahut**

‘neredeyse' kelimesinin, cümleyi karabasandaki çılgın havai fişekler misali patlatacak şekilde kullanıldığı ortaya çıkmaktadır; bazen de gelişigüzel bir sohbet havasında başlayan cümle, birden yolundan çıkıp, aslında ait olduğu akıldışılığa doğru yönelir; yahut yine aniden, bir kapı açı-lıverir, içeri koca köpüklü dalgalar halinde giren şiir, sonunda yine gülünç sözler içinde çözülüp gider ya da kendi parodisine veyahut bir ho^ubazın lafi^^azanlıına döner; o lafa^^^ da Gogol’ün tarzının bir parçasıdır.”

Bugün öyküden söz ettiğimizde en sık duyacağımız tabirlerin başında “anıştırma’nın gelmesi ya da öyküde anlatılanların “daha fazlası’ndan, “perdenin gerisindeki”lerden dem vurulduğuna sıkça rastlamamız, Gogol’ün paltosundan sonraki kuşaklardan öykücülerin bulup çıkarttıklarıyla ilgili olmalı.

Palto’da “küçük insan’’ı ve bürokrasi yergisini vurgulayan Belinski ve Dobrolyubov gibi 19. yüzyıl Rus eleştirmenleri “gerçekçi”dirler ve *Palto'yu* yukarıda özetlediğim (ve Nabokov’un yerden yere vurduğu) nedenlerle önemsemişlerdir. İşin ilginç yanı,

20. yüzyıl başlarında Rusya’da ortaya çıkan “biçimci ekol”ün mensubu eleştirmenler de *Palto'yu* önemsemişlerdir. Palto’nun çok farklı iki edebi ekolün birlikte ama bambaşka nedenlerle önemsediği bir kitap olduğuna dikkat çekmek gerekir. Gogol’ün bugün öykü türünün en önemli öncü yazarlarından sayılmasının nedeni de budur. Öykünün ileride çok farklı biçim ve üsluplarla yazılacağının, büyük bir çeşitlilik göstereceğinin bir habercisi gibidir. Go-gol’ün Palto’sundan çıkan öykücüler (ya da onun paltosundan çıkan yazarların paltolarından çıkanlar) paltoda bulduklarını, kimi zaman onunla çatışarak kimi zaman da onun yolunu izleyerek, kendi öykü çizgisi içerisinde geliştirmişlerdir.

Todorov’un derlediği *Yazın Kuramı/Rus Biçimci-lerin Metinleri* başlıklı kitapta yer verilen tek çözümleme *Palto* hakkındadır. Rus Biçimciliğinin en önemli isimlerinden Boris Eyhenbaum, “Gogol’ün *Palto'su* Nasıl Yapıldı?” başlıklı makalesinde bu öyküyü biçimci ekolün ölçüt ve yaklaşımlarıyla çözümlemiş, öyküleme tekniklerini ayrı ayrı incelemiştir. Eyhenbaum, metin boyunca başta öykünün başkah-ramanı .^Akaki .^Akakiyeviç’in isminden başlayarak metindeki cinasları, “mantıksal anlamdan hemen

hemen yoksun ama söyleyişe ilişkin anlatımsallığı içinde çok güçlü” olan kelime seçimlerini; Akakiy ile

Petroviç’in konuşmalarındaki söyleyiş biçimlerindeki farklılıkları örnekleriyle gösterir. Anlatıcının geve-zeleşmesinin (Nabokov buna “lafazanlık” diyor) ise dolaysız anlatı tekniğiyle nasıl bir ilişkisi olduğunu belirten Eyhenbaum, “gereksiz” ayrıntıların kendiliğinden ortaya çıktığı bu tekniğin, “bütün öyküye gerçek bir hikâyenin, gündelik olay biçimindeki, ama bütün ayrıntıları anlatıcı tarafından bilinmeyen bir hikâye görünümü” verdiğini vurgular. .

Eyhenbaum’a göre, Gogol Pa/to'da kullandığı farklı teknikleri (duygusal ve melodram ^yüklü anlatım, güldürülü öyküleme, “şakacı ve özensiz gevezelikler”) öyle bir biçimde kompozisyon haline getirmiştir ki sonuçta grotesk ortaya çıkabilmiştir. Eyhenbaum da Belinski’ye göndermede bulunur. “Belinski’nin büyülediği naif ve duyarlı yazın tarihçilerimizin bizi inandırdığı gibi” der,   Akakiyeviç’in iç dün

yası önemsiz değildir, ama çok özeldir ve kesinlikle çevreden yalıtılmıştır.” Gogol öyküde kullandığı teknikler ve oluşturduğu kompozisyonla “kendine özgü yasaları ve boyutları olan" özel bir dünya yaratmıştır, paltonun Akakiy için bu denli önem kazanması bu özel dünya içerisinde böylelikle mümkün olabilmiştir. Kuşkusuz, öykünün sonunda ortaya çıkan hayalet de bu kompozisyonun bir sonucudur.

Öykünün gazete ve dergilerde anekdotların aktarılmasından çıkıp, edebi bir tür olarak kabul edilmesinde Edgar Allen Poe ile Gogol’ün yapıtlarının dünyanın iki ucunda eşzamanlı olarak ortaya çıkmış olması da ilginçtir - Poe ve Gogol aynı yıl doğmuşlardır, 1809'da. Gogol’ün yaşıtı Poe’nun öykülerinde de hayaletler sıkça karşımıza çıkar. Poe, öykülerinde karşılaştığımız bu gibi gerçeküstü olgulara öykülerinin sonunda bir açıklama getirmeye çalışır. Öykü kişisi sarhoştur, afyon çekmiştir, ateşli bir hastalığı vardır... Gogol’ün anlatıcısı ise çok olağan bir olaymış gibi söz eder hayaletin ortaya çıkışından. (Nabo-kov’un ise hayaletin ne/kim olduğuna dair ayrı bir açıklaması var.) Yine de bu iki yazarın hayaletlerle haşir neşir olması rastlantısal olmasa gerek. 19. yüzyıl sonunda hayalet hikâyeleri popüler kültürün önemli bir ögesidir - Palto’dan sadece 6 yıl

sonra 1848<.le yayınlanan *Komünist Manifestonun* girişinde Avrupa semalarında dolaşan bir hayaletten söz edilmesi de boşuna değildir.

Paltoya sahip olduğu kısa süre içerisinde Akakiy değişmiş, neredeyse bambaşka bir insan olmuştur. Bir hayaletken (çok zaman kimsenin varlığından haberdar olmadığı bir hayat sürmesi böyle yorumlanamaz mı?) normal bir insana mı dönmüştür, o kısa süre içerisinde daha önce yapmadıklarını yapması, hissetmediklerini hissetmesi onun kendisinin bir hayaletine ya da olmayan başka bir şeye dönüştüğü anlamına mı gelir, bunlar tartışılabilir. Aynı biçimde, absürd olanın Akakiy'in yıllar boyu sürdüğü hayat mı, yoksa paltonun onun ölümünün ardından hayalete dönüşmesi mi olduğu sorusuna tam bir yanıt vermek mümkün değil. Vermemiz de gerekmiyor. Nabokov'un sözünü yinelemekte fayda var. *Palto'yu* okuduğumuzda, yayınlanmasının üzerinden nerdeyse 175 yıl geçmesine rağmen, ‘'kendi varoluş durumumuzu, ender yaşanan akıldışı algı anlarına bağlayan gölgeler bul[mak]" bugün de mümkün.

Değinilen Kaynaklar

H. E. Bates, *Kısa Öykü*, Çev. Gökçen Ezber, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2001,

V. G. Belinski, *Edebiyat, Sanat, Kültür, Tarih; Felsefe Üzerine Yazılar*, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul: Yön Yayıncılık, tarihsiz.

N. A. Dobrolyubov, *Oblomovluk Nedir?*, Çev. Mazlum Beyhan, İstanbul: Yön Yayıncılık, 1987.

Vladimir Nabokov, *Nikolay Gogol*, Çev. Yiğit Yavuz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Vladimir Nabokov, *Rus Edebiyatı Dersleri*, Çev. Yiğit Yavuz, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Tzevetan Todorov, *Yazın Kuramı/Rus Biçimcilerin Metinleri*, Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul: YKY,2005.

palto

palto

Devlet dairelerinden birinde... Ama hangisinde olduğunu belirtmeden geçsek daha iyi olacak. Çünkü devlet dairelerinde, askeri birimlerde, özel kalemlerde, kısacası kamu hizmeti gören kurumların herhangi birinde çalışanların hepsi tepki göstermek için fırsat kolluyorlar; alınganlıkta üstlerine yok. Artık öyle bir noktaya geldik ki, insanlar şahıslarına yöneltilen bir suçlamayı, mensubu oldukları topluluğun tümüne yöneltilen bir saldırı olarak değerlendiriyor. Duyduğumagöre, daha geçenlerde bir başkomiser (hangi şehirden olduğunu hatırlayamıyorum), bir şikâyet dilekçesi kaleme almış. Dilekçesinde yasaların hiçe sayıldığını, resmi kurumların tehlikede olduğunu ve bu kurumlar nezdinde devletin yüce adının küçük düşürüldüğünü ileri sürüyormuş. Sözlerine delil olarak da hayli kalın bir edebi eseri dilekçesinin ekinde sunmuş. Bu eseri delil olarak sunmasının nedeni ise her on sayfada bir, bir başkomiserden bahsedilmesi, hatta bazı yerlerde söz konusu başkomiserin basbayağı sarhoş bir halde resmedilmesiymiş. Hal böyle olunca biz de, herhangi bir tatsızlık yaşanmasın diye anlatacağımız olayın cereyan ettiği yerden “devlet dairelerinden birinde” diye bahsetmeyi uygun gördük.

Evet, ne diyorduk... *Devlet dairelerinden birinde* görev yapmakta olan *bir memur* vardı ve bu memurun, dış görünümü itibariyle insanlarda ilgi uyandıran biri olduğu da söylenemezdi. Kısa boylu, çipil gözlü, biraz da çopur suratlıydı; kızıla çalan saçları yer yer dökülmüş, her iki yanağında da derin kırışıklıklar oluşmuştu; yüzünden, basurdan yana dertli olduğu anlaşılıyordu... Fakat elden ne gelir ki! Tek suçlu Petersburg iklimi! Memurumuzun unvanına gelince (ki bizde bir kimsenin adından önce unvanı belirtilmelidir mutlaka), kendilerine diş geçiremeyeceğine inandıkları insanlara yüklenmeyi meziyet sayan pek çok yazarın acımasızca alay ettiği, sivri dilleriyle iğnelemekten asla vazgeçmediği sıradan kalem memurlarından ve ilelebet “sıradan kalem memuru olarak kalacaklardan”

biriydi. Soyadı Başmaçkin'di. Kunduracı anlamına gelen bu soyadının vakti zamanında *başmak* (kundura) kelimesinden türetildiği açıkça görülmektedir; ancak ailesi bu soyadını ne zaman, hangi nedene dayanarak kullanmaya başladı, bunu anlamak ve anlatmak mümkün değildir. Çünkü memurumuzun babası da, dedesi de, hatta kayınbiraderi bile, yani istisnasız tüm Başmaçkin sülalesi kundura değil, çizme giyerdi; senede üç kere de tabanlarını tamir ettirirlerdi. Memurumuzun adı Aka-kiy Akakiyeviç'ti. Bu ad okuyucuya biraz tuhaf, uydurma gibi gelebilir, ama sizi temin ederim ki hiç de uydurulmuş ya da uzun uzadıya aranmış bir isim değildir; kendiliğinden gelişen olaylar memurumuza başka bir isim vermeyi imkânsız hale getirmiştir. Kısaca olanları aktaralım: eğer hafızam beni yanıltmıyorsa Akakiy Akakiyeviç 23 Mart'ta gece yarısına doğru dünyaya geldi. Bir memur eşi olan iyi yürekli annesi, çocuğun vaftiz edilmesi için gereken tüm hazırlıkları yaptı. Kadıncağız kapının karşısındaki lo-husa yatağında yatıyor; sağ tarafında senatoda masa şefi olarak görev yapmakta olan vaftiz baba, saygıdeğer insan İvan İvanoviç Yeroşkin ile mahalle muhtarının karısı, ender rastlanacak erdemlere sahip olan vaftiz anne, Arina Semenovna Blobryuşkova duruyordu. Anneye aralarında bir seçim yapması için takvimden üç isim önerildi: Mokkiya, Sossiya, bir de çile çeken adam anlamına gelen Hozdazat. "Hayır," diye itiraz etti zavallı kadın, "Çıka çıka bunlar mı çıktı!" Anneyi memnun etmek için takvimin başka bir sayfasını çevirdiler; karşılarına yine üç tane isim çıktı: Tirifıliy, Dula ve Varahasiy. "Bu bana bir ceza olmalı," dedi kadıncağız, "Ne biçim isimler bunlar! Tekini bile daha önce duymadığıma yemin ederim. Varadat ya da Varuh olsa neyse diyeceğim ama, Tirifıliy ve Varahasiy... Hiç işitmedim bile." Yine sayfayı değiştirdiler; bu kez de karşılarına şunlar çıktı: Pavsikahiy ve Vahtisiy. "Tamam, ben göreceğimi gördüm," dedi kadın, "Anlaşılan, bu yavrucuğumun kaderi. Eğer durum böyleyse, ona babasının adını vermek en iyisi olacak. Kocamın adı Akakiy idi, bırakalım oğlunun adı da Akakiy olsun. İşte Akakiy Akakiyeviç adı bu şekilde ortaya çıktı. Çocuk vaftiz edildi ve bu esnada sanki günün birinde sıradan bir kalem memuru olacağını önceden hissetmiş gibi yüzünü ekşitip ağlamaya başladı. İşte olaylar bu şekilde gelişti. Olan biteni doğrudan anlatmayı tercih ettik, böylece okuyucu çocuğa başka bir isim verilmesinin kesinlikle mümkün olmadığını, aslında bu ismi seçmeye mecbur kaldıklarını kendiliğinden görecektir.

Ne zaman, ne kadar süre önce dairede işe alındığını ve onu işe alanın kim olduğunu kimse hatırlamıyordu. Daireden nice müdürler, nice masa şefleri gelip geçmişti, ama Akakiy Akakiyeviç hep aynı yerde, aynı şekilde, aynı görevi yerine getirmişti; yani mektupları temize çekmişti. Yaşamındaki bu "aynı"-lıklardan olsa gerek, sonra sonra insanlar onun üniforması içinde ve kafasındaki ketiyle zaten bu iş için hazır bir şekilde dünyaya geldiğine inanmaya başladı. Dairede kimse ona saygı göstermiyordu. İçeri girdiğinde odacılar ayağa kalkmak şöyle dursun, sanki önlerinden geçen basit bir sinekmiş gibi kafalarını ondan tarafa çevirmeye bile tenezzül etmiyorlardı. Şefler de ona oldukça soğuk ve zalimce davranıyordu. Masa şefi yardımcıları, "Şunu temize çeker misiniz?" ya da "işte size ilginç, hoş bir konu!" demeye gerek görmeden ya da iş ilişkilerinin saygı kuralları çerçevesinde yürütüldüğü dairelerde olduğu gibi hoş bir şekilde sorma nezaketi göstermeden, temize çekmesi gereken evrakları adeta suratına fırlatırlardı. Akakiy Akakiyeviç de bakışlarını evraktan bir an bile ayırmadan, başını kaldırıp onu önüne koyanın kim olduğunu ya da o kişinin bunu yapmaya hakkı olup olmadığını düşünmeden kâğıdı alır ve hemen temize çekmeye başlardı. Genç memurlar ise, memurlara özgü o pek keskin zekalarının ürünü olan nüktedanlık becerilerinin en güzel örneklerini sergileyerek Akakiy Akakiyeviç'le alay eder, onun gururunu zedeleyen espriler yaparlardı. Mesela hemen yanı başında, onunla ve yetmiş yaşındaki ev sahibesiyle ilgili kendi uydurdukları hikâyeleri birbirlerine anlatırlar; Akakiy Akakiyeviç'in ihtiyar kadından dayak yediğini söyler, ikisinin ne zaman evleneceğini sorar, kâğıttan hazırladıkları konfetileri başından aşağı dökerek "A! Kar yağıyor!" diye dalga geçerlerdi. Akakiy Akakiyeviç bu olaylar karşısında hiç tepki göstermez, sanki etrafında kimse yokmuş gibi çalışmaya devam ederdi. Dahası, yaptığı işi de etkilemezdi olup bitenler; onca şamatanın ve kendisine yöneltilen bu çirkin saldırıların ortasında mektupları temize çekerken, tek hata bile yapmazdı. Sadece yapılan şakalar dayanılmaz hale geldiğinde, genç memurlar koluna yapışarak işini yapmasını engellemeye başladığında ağzından şu sözler dökülüverirdi: "Bırakın beni, neden bana böyle eziyet ediyorsunuz?" Garip bir hava vardı ses tonunda, sanki acıya yenik düşen bir adamın sessiz haykırışları duyuluyordu. Bu haykırışlar yüzünden dairede göreve yeni başlamış olan genç bir memur, diğerlerinin izinden giderek Akakiy Akakiyeviç'le dalga geçme hakkını kendinde görürken, birden bıçakla kesilmiş gibi bu tür davranışlarına son verdi. O günden sonra da genç memurun olaylara bakış

açısı tamamen değişti; her şeyi farklı bir şekilde görmeye başladı. Adı konulamayan bir güç, o güne dek terbiyeli, saygın insanlar olarak kabul ettiği, bu şekilde değerlendirdiği iş arkadaşlarından uzaklaşmasına neden oldu. En neşeli olduğu anlarda bile, zavallı Akakiy Akakiyeviç başındaki keliyle ve insanın içine işleyen sözleriyle canlandı gözünün önünde: “Bırakın beni! Neden bana böyle eziyet ediyorsunuz?” Ve bu yürek burkan sözlerle birlikte benzeri başka sözler de çınladı genç memurun zihninde: “Ben sizin kardeşinizim. Neden bana böyle eziyet ediyorsunuz?” Hayatı boyunca bu sahne gözünün önüne geldikçe, genç adam elleriyle yüzünü kapatıp insan denilen varlığın ne kadar acımasız olabildiği; ince, kültürlü, terbiyeli kişilerde, (Tanrım!) hatta toplum tarafından asil ve şerefli insanlar olarak kabul görmüş kişilerde bile ne kadar gaddarca bir yan olabildiği gerçeğini gördükçe, derinden sarsıldı.

Kanımca, Akakiy Akakiyeviç kadar işine bağlı, işi için yaşayan birini bulmak zor olurdu. “Şevkle çalışırdı” desek, “şevk” kelimesi bağlılığını anlatmak için yetersiz kalırdı; evet, Akakiy Akakiyeviç işine tutkuyla, aşkla bağlıydı. Bu işte, yani mektupları temize çekme işinde sadece kendine ait, değişik, hoş bir dünya bulurdu. işini yaparken duyduğu mutluluk yüzünden okunurdu; bazı harfler gözdesiydi ve sıra bu harfleri yazmaya geldiğinde kendinden geçer, gözlerini kırpıştırır, gülümser ve sanki dudaklarıyla kalemine yardım ederdi. Yüzüne bakınca kaleminin ucundan hangi harfin dökülmekte olduğu kolayca anlaşılırdı. Eğer sarf ettiği çabayı karşılayacak şekilde terfi ettirilseydi (ki bu işe kendisi bile şaşırırdı), encümen üyeliğine kadar yükselmesi işten değildi.

Ancak şakacı çalışma arkadaşlarının da ifade ettiği gibi hizmetinin karşılığında Akakiy Akakiyeviç’in eline, sırtındaki kambur ve “üzerine oturduğu yerdeki” basurdan başka bir şey geçmemişti. Gerçi gösterdiği çabaya tamamen kayıtsız kalındığını söylemek de mümkün değildi. Örneğin bir keresinde, uzun süren hizmetinden dolayı kendisini ödüllendirmeye hevesli, kıymet bilir bir müdür, Akakiy Akakiyeviç’e alışageldiği “mektup temize çekme” görevlerinden biraz daha fazla önem taşıyan bir iş verilmesini buyurmuş, onun başka bir devlet dairesine gönderilmek üzere zaten hazırlanmış olan bir belgedeki gerekli düzeltmeleri yapmasını istemişti; ki bu iş, yalnızca ilk sayfadaki başlıkları düzenlemek ve bazı yerlerdeki fiilleri birinci tekil kişiden üçüncü tekil kişiye çevirmekten

ibaretti. Kendisine verilen bu görev Akakiy Akakiyeviç'e o kadar zor geldi ki, hayatı bir anda zindana dönüştü; sonunda, alnından boncuk boncuk dökülen damlaları silerek, “Yok yok, bana temize çekilecek bir şey verin, daha iyi,” dedi.

O günden sonra Akakiy Akakiyeviç'i “ebediyen' -yazıları temize çekme işiyle baş başa bıraktılar. Onun için, yazıları temize çekmekten başka bir şeyin önemi yok gibiydi. Örneğin, giydiği kıyafetler üzerine kafasını hiç yormazdı, umurunda bile değildi bunlar; üniforması artık yeşil rengini kaybetmiş, paslı-kirli bir renge bürünmüştü. Yakası kısa ve dardı; Akakiy Akakiyeviç'in boynu, çok uzun olmamasına rağmen daracık yakadan sırık gibi dışarı taştığı için, olduğundan daha uzun görünür ve kafası da Rusya'da seyyar satıcılık yapan yabancıların başlarının üzerindeki tablalarda onar onar taşıdıkları alçı taşından yapılmış kedi yavrularının sağa sola sallanan kafalarını anımsatırdı. Üniformasının üzerine ya bir saman çöpü ya da bir iplik parçası, ama mutlaka bir şeyler yapışmış olurdu. Bir de yolda yürürken, tam çöplerin dışarı dökülmekte olduğu anda pencerelerin altından geçmek gibi kimsede kolay kolay rastlanmayacak bir yeteneğe sahipti; bu yüzden de şapkasından kavun karpuz kabuğu ya da benzeri alakasız atıklar asla eksik olmazdı. Hayatı boyunca bir kez olsun sokakta yürürken etrafında olup bitenlere dikkat kesilmemiş-ti; ki bunlar malûmunuz, birer “kardeş” gibi onu “gözeten” genç memurların gözlerini dört açarak izledikleri şeylerdi. Öyle ki hepsi, diğer kaldırımda bulunan birinin pantolonunun önünün açık kaldığını bile fark edip kıs kıs gülebilmek için fırsat kollarlardı.

Oysa Akakiy Akakiyeviç bu gibi olaylarla karşılaş-sa bile, baktığında, özenle, düzgün bir şekilde temize çektiği satırlardan başka bir şey görmezdi. Sadece, bir ihtimal, bilinmeyen bir yerden ansızın bir at çıkar da kafasını Akakiy Akakiyeviç'in omzuna yaslayıverir ve burun deliklerinden çıkan güçlü bir rüzgâr da onun yanağına denk gelirse, o çok sevdiği satırlarının arasında değil de, bir sokağın orta yerinde olduğunun farkına varabilirdi.

İşten döner dönmez hemen sofraya oturur, aceleyle lahana çorbasını içer, soğanla birlikte bir parça sığır eti yerdi. Yediklerinin tadına hiç dikkat etmez, lokmalarının üzerine konan sineklerle ya da o gün Tanrı rızık olarak

neleri uygun görmüşse onlarla birlikte mideye indirirdi. Karnının doymaya başladığını fark ettiği anda sofradan kalkar, mürekkep hokkasını alır ve eve getirdiği yazıları temize çekmeye başlardı. Eğer daireden bir şey getirmediyse, üslubunun güzelliğinden ziyade ismini yeni öğrendiği önemli bir kişiye hitaben yazılmış olmasına dikkat ederek bir yazı seçer ve sadece kendi zevki için onu temize çekerdi.

Petersburg'un kül rengi göğü hepten karardığında ve bütün memurlar gelirlerine, zevklerine uygun bir şekilde yemeklerini yiyip, karınlarını doyurduklarında, yani dairelerde tüm gün süren kalem gıcırtıları ve koşuşturmalar sona erdikten, kendilerine ve başkalarına ait yapılması gereken işler tamamlandıktan, hatta iş aşkıyla yanıp tutuşan memurların gönüllü olarak üstlendikleri “fazladan” görevler bile yerine getirildikten sonra “artık" dinlenme zamanı gelip çattığında, hâlâ harcayacak enerjisi olanlar işten arta kalan zamanı keyifli şeyler yaparak geçirmek için acele ederlerdi: Eğlence düşkünleri uçarcasına tiyatronun yolunu tutarken, diğerleri son moda kadın şapkalarını incelemek için kendilerini sokaklara atardı; kimileri bir grup memurun gözdesi olmuş alımlı, genç bir hanıma kur yapma sevdasıyla bir gece davetine katılır, kimileri ise (ki en çok rastlanan da buydu) üçüncü ya da dördüncü katta bulunan, iki küçük oda ve bir antre ya da mutfaktan oluşan, modaya uyma hevesiyle birçok etkinlikten feragat edip para biriktirerek güç bela edinilen bir lambanın veya değişik bir biblonun süslediği, yakın bir arkadaşının evinin yolunu tutardı. Kısacası bütün memurların küçücük evlere dağılıp, hararetli bir şekilde kâğıt oynadığı, üç kuruşluk kurabiyeler eşliğinde çaylarını yudumlayıp uzun pipolarını tüttürdükleri, kâğıtlar dağıtılırken ^yüksek sosyeteye dair son dedikoduları birbirlerine anlattıkları (ki bu dedikodular Rus insanının hiçbir zaman ve hiçbir koşulda vazgeçemeyeceği şeylerdir), hatta hakkında konuşacak bir konu kalmadığı zaman, kendisine “Bakır Atlı” heykelindeki atın kuyruğunun kesildiği söylenen kumandan hakkındaki ardı arkası gelmeyen anekdotlar havalarda uçuştuğunda, yani herkes elinden geldiğince eğlenmeye çalışırken, Akakiy Akakiyeviç bu eğlencelerden hiçbirine katılmazdı. Kimse onu, hayatının herhangi bir döneminde, herhangi bir davette görmüş olduğunu söyleyemezdi. Yazıları temize çekme hevesini yeterince tatmin ettikten sonra yatağına yatar, ertesi gün Tanrı’nın kendisine bahşedeceği temize çekme görevlerini düşünerek, yüzünde beliren gülümsemeyle uykuya dalardı. İşte, kaderine yazılan “yılda dört yüz

rublelik gelirle” memnun olmayı becerebilen bir adamın sakin yaşamı böylece sürüp gitmekteydi. Belki de sadece yazıcıların değil, düzeltmenlerin, müdür yardımcılarının, müdürlerin, kendileri kimseye bir şey danışmadıkları gibi, kendilerine de hiçbir şey danışılmayan danışmanların, yani herhangi bir kademede görev yapan bir memurun ilerlemekte olduğu yaşam yolu üzerine serpilmiş çeşitli felaketler olmasaydı, Akakiy Akakiyeviç’in hayatı da ilerideki yaşlılık günlerine kadar aynı şekilde sürüp gidecekti.

Yılda dört yüz ruble kadar gelir elde eden herkesin mücadele etmek zorunda kaldığı amansız bir düşman vardır Petersburg<Ia. Söz konusu düşman, her ne kadar insan sağlığına iyi geldiği söylense de, bizim ünlü Kuzey ayazından başka bir şey değildir. Sabah dokuzda, yani tam da yürüyerek işlerine gitmeye çalışan insanların caddeleri doldurduğu saatte ayaz, herhangi bir ayrım yapmadan hepsinin burunlarına keskin ve iğneli fiskeler indirmeye başlar, zavallı memurlar burunlarını nereye sokacaklarını şaşırırlardı. Böyle zamanlarda, yüksek mevkilerde bulunanların bile soğuktan alınları sızlar, gözlerinden yaşlar boşalırken, zavallı sıradan memurlar çoğu zaman ayazda tamamen savunmasız kalırlardı. Tek çareleri, daireye ulaşmak için geçmek zorunda oldukları beş ya da altı sokağı, eskimiş, ince paltolarının içinde mümkün olduğunca hızlı bir şekilde aşmak ve kapıcı odasına ulaşır ulaşmaz yolda tamamen buz kesmiş ayakları çözülünceye ve tıpkı ayakları gibi soğuktan işlemez hale gelmiş memuriyet becerileri yeniden işler duruma gelinceye dek ısınmaya çalışmaktı. Akakiy Akakiyeviç de daireye ulaşmak için katetmesi gereken yolu mümkün olduğu kadar hızla geçmeye çabalamasına rağmen, bir süredir özellikle sırtının ve omuzlarının soğuktan donduğunu hissetmeye başlamıştı. Sonunda sorunun paltosundan kaynaklanabileceği geldi aklına. Eve dönünce paltosunu iyice inceledi; sırtında ve omuzlarında iki ya da üç yerin kalbura döndüğünü keşfetti. Kumaş o kadar incelmişti ki, diğer tarafı bile görmek mümkündü, ayrıca astar da artık gerçekten miadını doldurmuştu. Yeri gelmişken Akakiy Akakiyeviç’in paltosunun memurlar arasında dalga konusu olduğunu da belirtmek gerekir. Hepsi de bu harap olmuş kumaş parçasının “palto” ismini hak etmediği, ona ancak “sabahlık” denilebileceği konusunda fikir birliğine varmıştı. Doğrusu, Akakiy Akakiyeviç’in paltosunun da pek paltoluk hali kalmadığı ortadaydı hani: yakası, diğer yerlere yapılacak yamalar için kaynak olarak kullanıldığından her geçen

sene biraz daha ufalmıştı. Hem yamalar da maharetli bir terzinin elinden çıkmış, göze hoş gelen türden değildi; kaba ve çirkin görünüyorlardı. Sorunun kaynağını anlayan Akakiy Akakiyeviç, paltosunu Petroviç'e götürmeye karar verdi. Petroviç, arka merdivenlerden çıkınca dördüncü katta oturan bir terziydi; gören tek gözüne ve yüzündeki çiçek bozuğu izlerine rağmen pantolon ve ceket tamiri konusunda oldukça başarılı bir adamdı. Tabii bu başarısı, ayık olmasına ve zihnini kurcalayan herhangi bir şey olmamasına bağlıydı. Bu terzi hakkında uzun uzadıya bilgi vermeye elbette gerek yok, ancak madem öykülerde bulunan tüm karakterleri etraflıca tanıtmak bir gelenek olmuş, okumakta olduğunuz satırlara Petroviç'i de buyur etmekten, onun hakkında bir çift laf etmekten başka seçeneğim yok.

Önceleri kendisine sadece Grigoriy denilmekteydi ve bilmem hangi toprak ağasının yanında çalışan bir köleydi. Özgürlüğünü elde ettikten ve bayramlarda zil zurna sarhoş olana dek içki içmeye başladıktan sonra Petroviç diye anılmaya başladı. İlkin sadece büyük bayramlarda içiyordu; ama sonraları büyük küçük demeden takvim sayfalarında yanma haç işareti konulmuş bütün kutsal günlerde kafayı çekmeye başladı. Bu yönüyle aile geleneğini bozmadığını, sağa sola sapmadan dedelerinin izinden gittiğini de rahatlıkla ifade edebiliriz. Karısı ile ağız dalaşına girdiğinde ona "maddiyatçı kadın'' ya da ‘'Alaman karısı" diye söverdi; eee, madem Petroviç'in karısının da adını andık, onun hakkında da bir iki çift laf etmek farz oldu bize. Gelgelelim bu kadıncağızla ilgili dişe dokunur pek bir bilgi yok elimizde ve bildiklerimizi olduğu gibi aktarmak gerekirse, kuracağımız cümleler şunlardan ibarettir sadece: Petroviç'in bir karısı vardı; başörtüsü kullanmaz, bere takardı ve öyle dillere destan bir güzelliği de yoktu. Doğrusu, bıyıklarını burarak ve alışılmadık sesler çıkararak yanma yaklaşan muhafız askerleri dışında kimse yüzüne bakmazdı.

Akakiy Akakiyeviç, Petroviçlerin evine giden merdivenlerden çıkarken (yalnız hakkını vermek lazım, Petersburg'ta bulunan tüm diğer evlerin arka merdivenleri gibi bu merdivenler de su ve çamur içindeydi; her tarafına kesif bir amonyak kokusu sinmişti)... Ne diyorduk... Akakiy Akakiyeviç merdivenlerden çıkarken, bu iş için Petroviç'in ne kadar isteyeceğini kestirmeye çalışıyor ve kendi kendine iki rubleden bir kapik fazla vermemeyi tasarlıyordu. Petroviç'in karısı balık kızarttığı için evin kapısını

ardına kadar açık bırakmıştı; mutfakta o kadar çok duman vardı ki, etrafta gezinen hamamböceklerini seçebilmek bile mümkün değildi. Akakiy Akakiyeviç ev sahibesine görünmeden mutfağın içinden geçip koridorun sonundaki odaya girdi. Petroviç büyükçe, boyasız bir ahşap masada, Türk paşaları gibi bacaklarını altına toplamış oturuyordu. Ayakları, işbaşında-ki tüm terzilerde gelenek olduğu üzere çıplaktı. Akakiy Akakiyeviç'in gözüne çarpan ilk şey önceden de görüp bildiği ayak başparmağı oldu; üzerindeki tırnak son derece biçimsiz, kaplumbağa kabuğu gibi sert ve kalın görünüyordu. Boynunda bir çile ipek ve iplik asılıydı; kucağında da eski püskü bir kıyafet duruyordu. D^^^ardır elindeki ipliği iğne deliğinden geçirmeye çalışıyordu, ancak bunu bir türlü beceremediği için karanlığa ve hatta elindeki ipliğe kısık sesle sövüp duruyordu: "Yabani şey, sakın geçme e mi! Tükettin beni be, seni deyyus!" Petroviç'in tam da sinirli olduğu bir anda oraya gittiği için Akakiy Akakiyeviç'in canı sıkıldı. Oysa siparişini Petroviç'in keyfinin yerinde olduğu bir anda ya da karısının deyişiyle "tek gözlü şeytanın kafası kıyakken" vermek isterdi. Eğer o keyifli anını yakalayabilse, Petroviç kendisine önereceği parayı hemencecik kabul etmekle kalmaz, bir de yerlere kadar eğilerek selam verip, teşekkür üstüne teşekkür ederdi. Gerçi sonra karısı sızlanarak gelir, kocasının sarhoş olduğunu, bu yüzden çok ucuza anlaştığını söylerdi, ancak on kapiklik bir ilaveyle bu sorunu da çözmek mümkün olurdu. Ancak görünüşe bakılırsa o gün, Petroviç gayet ayık durumdaydı; bu yüzden de son derece aksi ve anlaşmaya uzak bir tavır sergiliyordu; kim bilir paltoyu yamamak için ne kadar para isteyecekti. Akakiy Akakiyeviç tehlikenin farkına varır varmaz gerisin geri dönüp oradan gitmek istedi, ama artık bunun için çok geçti. Petroviç gören tek gözüyle Akakiy Akakiyeviç'i baştan aşağı dikkatle süzdü ve zavallı memurumuz da istemeye istemeye konuşmak zorunda kaldı:

"İyi günler Petroviç!"

"İyi günler dilerim efendim" dedi Petroviç, ne tür bir ganimetle geldiğini anlamak için gözlerini Akakiy Akakiyeviç'in ellerine dikerek.

"Ben sana Petroviç,... şey... şunu..,,

Bilinmesi gereken konu şudur ki, Akakiy Akakiyeviç çoğu zaman kendini özürlerle, bahanelerle ve son tahlilde herhangi bir anlam taşımayan muğlak

sözlerle ifade ederdi. Eğer zorlanacağı bir konuda konuşması gerekirse, kurduğu cümleleri yarım bırakmak onun belirgin özelliklerindendi. Bu yüzden çoğu kez söze “Bu gerçekten de, bilirsiniz...:’ diye başlayıp, devamında hiçbir şey söylemez, işin kötüsü bunun farkına da varmayıp, söylenmesi gereken her şeyi söylediğini zannederdi.

“Ne oldu?” diye sordu Petroviç; bu esnada gören tek gözünü Akakiy Akakiyeviç’in üzerindeki üniformanın yakasından başlayıp kollarına, oradan da sırt ve bel bölümüne, düğme iliklerine doğru gezdirerek inceliyordu. Hepsi kendi elinden çıkmış olduğu için gördükleri son derece tanıdıktı. Bu tavır terzilere has bir alışkanlıktır aslında; birisiyle karşılaştıklarında ilk yaptıkları şey budur.

“İşte bak Petroviç... palto, kumaşı... görüyorsun, diğer yerleri aslında sapasağlam... biraz tozlanmış, o yüzden eski gibi görünüyor, oysa yeni... şey... sadece bir yerinde biraz... sırtında, bir de omzunun tekinde küçük bir delik var... şey... diğer omzunda da bir tane var, küçük ama... gördün mü? Hepsi bu. Fazla işi yok..:’

Petroviç “sabahlığı” eline aldı; önce onu masanın üzerine yaydı, uzun uzun inceledi, başını salladı ve kapağında bir generalin resmi olan yuvarlak enfiye kutusunu almak için pencere pervazına doğru uzandı. Fakat resmin hangi generale ait olduğunu kestirmek mümkün değildi, yüzünün bulunduğu yer parmak darbeleriyle delik deşik olduğundan kare şeklinde bir kâğıt parçasıyla yamanmıştı. Bir tutam enfiye çektikten sonra Petroviç iki eliyle “sabahlığı” iyice gerdi, havaya kaldırdı ve ışığa doğru tutarak baktı, yine başını salladı. Sonra astarı dışa gelecek şekilde “sabahlığı” tersyüz etti ve yine başını salladı. Tekrar, üzerine kâğıt yapıştırılmış general resminin olduğu kapağı kaldırdı, burnunu tabakaya yaklaştırarak bir nefes daha çekti, kapağı kapattı, kutuyu elinden bıraktı ve:

“Hayır, bunu onarmak mümkün değil: eski püskü bir süprüntü bu!’ dedi.

Bu sözler karşısında Akakiy Akakiyeviç’in yüreği duracak gibi oldu.

“Neden mümkün değil Petroviç?’ diye sordu, bir çocuk gibi yalvarırcasına; “sadece omuzları biraz yıpranmış... şey... nedir ki, sende küçük kumaş parçaları vardır yama için..:’

“Evet, parça bulmak mümkün, parça bulunur bulunmasına da, bu kumaş dikiş tutmaz. Çoktan çürümüş gitmiş, iğne değdiremezsin buna, değdirirsen parçalanıp gider.”

“Varsın parçalansın, hemen yamayıverirsin sen de.”

“Yama filan yapılmaz buna; yamayı tutacak bir şey kalmamış, çok yıpranmış. Kumaşlık hali kalmamış, yamasan bile en ufak esintide dağılır gider.”

“O zaman, bir şekilde sağlamlaştırsan... Eminim ben... gerçekten... bu..:’

“Hayır,” dedi Petroviç kararlı bir şekilde, “yapılacak hiçbir şey yok. Paltoluk hali kalmamış bunun. Hatta bana kalırsa, bunu şeritler halinde kesip kendinize dolak gibi bir şey yapın, daha iyi olur. Soğuklar bastırınca ayağınızı sıcak tutar hiç olmazsa, çoraplar hiç işe yaramıyor. Zaten çorap dediğiniz nedir ki? Gözü doymak bilınez Alaman milleti iki kuruş daha kazanmak için icat etti şu çorap denilen şeyi. (Petroviç, fırsat buldukça Almanlar hakkında atıp tutmaya bayılırdı.) Palto meselesine gelince, yeni bir tane diktirmeniz gerekecek:’

‘Yeni’ kelimesini duyar duymaz, Akakiy Akakiyeviç’in gözleri karardı; odadaki tüm eşyalar, her şey etrafında dönmeye başladı. Artık, Petroviç’in enfiye kutusunun kapağının üzerinde bulunan general resminin yüzünü kaplayan kâğıt parçasından başka bir şey seçemiyordu gözü.

“Yeni bir palto mu?” diye sordu, hâlâ yaşadıklarının bir kâbustan ibaret olduğunu sanarak, “bunun için yeterli param yok ki benim:’

“Evet, yeni bir palto:’ diye yanıtladı Petroviç, insanı dehşete düşüren bir soğukkanlılıkla.

“Peki... yeni bir palto diktirmek... yenisi acaba kaça...?”

“Kaça mal olacağını mı soruyorsunuz?”

“Evet:’

“En az yüz elli rubleyi gözden çıkarmak lazım,” dedi Petroviç ve anlamlı bir şekilde dudaklarını büzdü. Sözleriyle karşısında bulunan kişiyi afallatmayı, sonra da göz ucuyla yüzünün aldığı şekli izlemeyi pek severdi.

“Bir palto için yüz elli ruble mi!” diye çığlık attı zavallı Akakiy Akakiyeviç. Belki de hayatı boyunca attığı ilk çığlıktı bu, zira kendisi hep ses tonunun yumuşaklığıyla tanınan bir adamdı.

“Evet:’ dedi Petroviç, “tabii ücret, istediğiniz paltonun özelliklerine göre de değişecektir. Eğer yakasına kürk koyacaksam, ipek astarlı bir kapüşon ekleyeceksem, o zaman fiyatı iki yüz rubleye kadar yükselir.”

Akakiy Akakiyeviç, Petroviç’in söylediklerini ne duyuyordu, ne de duymak için bir çaba sarf ediyordu. Ağlamaklı bir şekilde: “Petroviç, lütfen... bir şekilde onar şunu, hiç değilse bir süre daha idare etsin beni:’ dedi.

“Mümkün değil; bu miadını doldurmuş artık! Verilen emek de, harcanan para da boşa gider,” diye yanıtladı Petroviç. Bu sözleri duyan Akakiy Akakiyeviç, dağılmış bir halde oradan ayrıldı.

Petroviç ise Akakiy Akakiyeviç’in gidişiyle birlikte yeniden işe koyulmadan önce, uzunca bir süre daha dudaklarını anlamlı bir şekilde büzerek öylece durdu. Hem bir müşteri karşısında kendini küçük düşürmediği, hem de terzilik sanatının şerefini alçaltmadığı için halinden memnundu.

Akakiy Akakiyeviç sokağa çıktıktan sonra bile, görmekte olduğu bir kâbustan henüz uyanamamış gibiydi. “Şu işe bak!” diye söyleniyordu kendi kendine. “Böyle olacağı aklıma bile gelmezdi... şu işe bak!” Bir anlık sessizlikten sonra devam etti söylenmeye: “Şu işe bak! Ne ummuştum, ne buldum! Hay yarab-bim!” Uzun süren bir sessizliğin ardından, “İşe bak! Hiç tahmin etmezdim böyle olacağını... bunlar... kimin aklına gelirdi ki... ne fena bir durum...” Bunları söylerken eve doğru yürüyeceğine, ne yaptığını bilmez bir halde tam da aksi istikamete doğru yöneldi. Yolda, bir baca temizleyicisi ona çarparak bütün omzunu kurum içinde bıraktı; inşaat halindeki bir binanın altından geçerken de tepesine bir miktar kireç boşaldı. Ama Akakiy Akakiyeviç bunların hiçbirinin farkına bile varmadı. Neden sonra, tabakasından nasır tutmuş avucuna bir nefeslik enfiye almak için

elindeki sopayı kenara koyan bekçiye çarpınca ve adam da ona, “Ne diye insanın tepesine çıkıyorsun, koca sokakta başka yer mi kalmadı be adam!” diye çıkışınca, kendine gelir gibi oldu. Toparlandı, etrafına bakındı ve eve doğru yöneldi. Ancak o zaman düşüncelerini toparlayabildi; içinde bulunduğu durumu gerçekçi bir gözle değerlendirdi ve kendi kendine akıllı, içten bir dostuyla dertleşir gibi konuşmaya başladı: “Yok, yok... Petroviç’le bugün konuşmak hataydı,” dedi. “O, herhalde... karısı muhtemelen hırpalamıştı onu. İyisi mi Pazar sabahı gideyim ben; Cumartesi gecesi sünger gibi içer nasıl olsa, ertesi sabah da hâlâ ayılmamış olur. Kendine gelmek için bir tek daha atması gerekir, ama karısı da ona kapik koklatmaz. İşte o sırada ben eline on kapik sıkıştırdım mıydı, hemen yumuşayıverir ve belki de palto»

yu..:’

Aldığı bu kararla cesareti yerine gelen Akakiy Akakiyeviç, ilk pazar gününü beklemeye koyuldu.

Sabah, karısının evden çıktığını görür görmez soluğu Petroviç’in yanında aldı. Tam tahmin ettiği gibi Cumartesi gecesi sabaha kadar içki içen terzi hâlâ ayıla-mamıştı; sağlam kalan tek gözü kayıyor, kafasını bir türlü dik tutmayı başaramıyordu. Yine de Akakiy Akakiyeviç’in hangi konu için oraya geldiğini anladığı an içindeki şeytan uyanıverdi. “Mümkün değil;’ diye çıkıştı, “yeni bir palto diktirmelisiniz.” Akakiy Akakiyeviç hemen eline on kapik tutuşturdu. Petro-viç ise, “Teşekkürler bayım, bir kadeh de sizin sağlığınıza içeceğim. Yeni palto konusunda sakın ola endişelenmeyin; eskisinden artık hayır gelmez. Sizin için, adınıza yaraşır bir palto dikeceğim; bana güvenebilirsiniz;’ diye yanıtladı bu girişimi.

Akakiy Akakiyeviç, yeni bir palto dikmek yerine eskisini onarması için bir iki laf daha edecek olduysa da Petroviç onu dinlemeyerek, “Yeni bir palto... Size kesinlikle yeni bir palto dikeceğim; bana güvenebilirsiniz; elimden geleni yapacağım. Hatta modaya uygun bir şey bile çıkarabiliriz: yakası gümüş renginde gizli kopçalarla tutturulan bir palto mesela;’ dedi.

‘Yeni palto’dan kaçış olmadığını anlayınca, Akakiy Akakiyeviç’in fena halde canı sıkıldı. Nasıl karşılayacaktı ki bunu, hangi parayla yaptıracaktı? Yakında alacağı bayram. ikramiyesine kısmen güvenebilirdi elbette, ancak

bu paranın gideceği yer çok önceden belirlenmişti bile. Birkaç tane yeni pantolon edinmesi gerekiyordu; çizmelerinin yüzünü yenileyen kundura tamircisine epeydir geciktirdiği borcunu ödemesi lazımdı ve üç gömleğin yanı sıra, burada adını açıkça anmamızın yakışık almayacağı iki parça da iç çamaşırı siparişi vermeliydi; kısacası paranın tümü harcanıp gidecekti. Eğer amiri bonkör davranıp kendisine bayram ikramiyesi olarak kırk yerine kırk beş ya da elli ruble uygun görse bile, bu harcamaların ardından ' elinde cüzi bir miktar kalacak ve bu miktar da yeni bir palto için gerekli olan servetin yanında devede kulak gibi olacaktı. Gerçi Petroviç'in, yapacağı iş için fahiş fiyat istemek gibi garip bir zevki olduğunu elbette biliyordu Akakiy Akakiyeviç; hatta böyle durumlarda karısının bile kendini tutamayıp, "Aklını peynir ekmekle mi yedin be adam! Başka zaman olsa bu işi bedavaya yapardı, şimdi ise dünyanın parasını istiyor. Bir sor bakalım, kendisi o kadar eder miymiş acaba!" diye kıyameti,kopardığından da haberdardı. Diğer taraftan, Petroviç'in paltoyu seksen rubleye dikmeye razı olacağını da biliyordu; ama o seksen rubleyi nereden bulacaktı, işte bu konuda hiçbir fikri yoktu. Bu miktarın yarısını bulabilirdi; evet yarısı, hatta biraz fazlası bulunabilirdi, ama diğer yarıyı nereden bulup buluşturacaktı? Yalnız her şeyden önce, şu ilk "kırk rublenin" nasıl temin edileceğini okuyucularımıza anlatmamız gerekir. Akakiy Akakiyeviç'in, harcadığı her rubleye karşılık üzerinde para atmak için bir deliği bulunan kilitli, küçük bir kutuya yarım kapik atarak para biriktirmek gibi bir alışkanlığı vardı. Altı ayda bir, kutuda biriken bakır paraları, bozuklukları toparlar, hepsini küçük gümüşlere çevirirdi. Bu işe başlayalı epey zaman olmuştu; birkaç yıl içinde yaklaşık olarak kırk ruble biriktirmeyi başarmıştı. Yani, palto için gerekli olan paranın ilk yarısı elindeydi, ama diğer yarıyı nereden bulacaktı? Bir kırk ruble daha nereden bulabilirdi ki? A^ıkiy Akakiyeviç uzun uzun düşündü ve sonunda günlük harcamalarını kısmak zorunda olduğuna karar verdi; en azından bir sene boyunca bunu yapması şarttı. Akşamları çay içmeyi bırakacak, mum da yakmayacaktı; eğer çalışması gerekiyorsa, ev sahibesinin odasına gidecek ve işini onun mumunun ışığında görecekti. Dışarı çıktığında ağırlığını ayaklarına vermeden, neredeyse parmaklarının ucuna basarak yürüyecek ve elinden geldiği kadar adımlarını, düzgün kaldırım taşlarına denk getirmeye çalışacaktı, böylece ayakkabılarının tabanları hemen aşınmayacaktı. Çamaşırlarını da yıkamaya daha seyrek gönderecek, böylece onların da hemen yıpranmasını engelleyecekti. Eve döner dönmez eskimesinler diye derhal giysilerini çıkaracak, sadece,

umarsızca geçip giden zamanın bile merhamet ettiği eski pamuklu gecelik entarisiyle oturacaktı. Doğrusu ya, başlarda bu sıkıntılara alışmak Akakiy Akakiyeviç'e oldukça zor geldi, ama bir süre sonra teker teker hepsine alıştı ve işler rayına oturdu; hatta akşamları aç açma uyumak bile onu rahatsız etmemeye başladı. Evet, belki karnı doymuyordu, ama tüm düşüncelerinde yer eden "gelecekte sahip olacağı paltoyla ilgili hayaUer" ruhunu yeterince besliyordu. Sanki yaşamında eksik olan bir şeyin yarattığı boşluk doldurulmuştu; sankl evlenmişti; sanki yanında, yaşamakta olduğu anı paylaşan biri vardı, artık yalnız başma değildi; sanki hoş bir hayat arkadaşı önünde uzanan yaşam yolunu kendisiyle birlikte ve el ele yürümeye razı olmuştu. Takdir edersiniz ki bu hoş hayat arkadaşı, kalın vatkaları ve dayanıklı bir astarı olan paltosundan başkası değildi. Önüne kesin bir hedef koyan her insan gibi, daha canlı ve hatta daha azimli biri olup çıkıvermişti; ne istediğini ve bunun için neler yapması gerektiğini biliyordu. Yaşamakta olduğu değişim, yüzünden ve davranışlarından açıkça okunuyordu; artık kuşkucu, kararsız bir adam değildi. Zaman zaman gözlerinde bir kıvılcım parlıyor; hatta zihninde, daha önce düşünmeye cesaret edemeyeceği fikirler birer şimşek gibi çakıyordu: Sahi, neden paltonun yakasına sansar kürkü konulmasın ki? Zihni sürekli "yeni palto"yla meşgul olduğu için dikkatini bir türlü işi üzerinde yoğunlaştıramıyordu. Bir keresinde önüne konan bir belgeyi temize çekerken hata yapmasına ramak kaldı; durumun farkına varınca "Ah!" diye bir çığlık kopardı ve hemen istavroz çıkardı. Ayda en az bir kez, palto hakkında konuşmak için Petroviç'e uğruyordu: kumaşı nereden alsa daha iyi olurdu, ne renk kumaş almalıydı, bu kaça mal olurdu... Petroviç'in yanından ayrılıp eve döndüğünde biraz endişeli olsa bile, eninde sonunda paltosunun dikilmesi için gereken zamanın geçeceği, gerekli malzemelerin bulunup satın alınacağı ve paltosunun er geç dikileceğini düşünmek onu rahatlatıyordu. ■ İşler tahmin ettiğinden hızlı ilerledi. Beklenenin aksine amiri, Akakiy Akakiyeviç'in ikramiyesini kırk ya da kırk beş ruble değil, tam tamına altmış ruble olarak belirlemişti. Buna, Akakiy Akaki-yeviç'in yeni bir paltoya ihtiyaç duyduğunu sezdiği için mi karar verdi, yoksa her şey tamamen bir rastlantıdan mı ibaretti, bilemiyoruz fakat nedeni ne olursa olsun sonuç itibariyle Akakiy Akakiyeviç'in elinde fazladan bir yirmi ruble kalmıştı işte. Bu beklenmedik para, işlerin seyrini hızlandırdı. İki üç ay daha "kısmi yokluk" çektikten sonra, Akakiy Akakiyeviç ihtiyacı olan seksen rubleyi bir araya getirmeyi başarmıştı. O

güne dek hep sakin sakin atan kalbi, artık yerinden fırlayacak gibi çarpmaya başlamıştı.

Hemen Petroviç ile birlikte çarşıya çıkıp, çok güzel bir paltoluk kumaş satın aldılar. Açıkçası, altı aydır bu konuyla yatıp kalktıkları ve sık sık çarşı pazar dolaşıp kumaş fiyatları, kaliteleri hakkında bilgi topladıklarından, bu iş onlar için pek zor olmadı. Petroviç, satın alabilecekleri kumaşlar arasında en iyisini bulduklarını söyledi. Astar için de kaliteli ve sağlam bir pamuklu bez seçtiler; Petroviç'in söylediğine bakılırsa bu, ipek astar kadar sağlamdı; görüntü itibariyle de ondan aşağı kalır yanı yoktu. Sansar kürkü almadılar, çok pahalıydı ama onun yerine. kedi kürkü tercih ettiler; dükkândaki en iyi kedi kürküydü bu, uzaktan bakılınca sansardan ayırt bile edilemiyordu. Çok fazla teferruatı olduğu için paltoyu tamamlamak Petroviç'in tam iki haftasını aldı; yoksa daha erken bitirmiş olurdu. Dikiş ücreti olarak on iki ruble aldı, daha da aşağısı kurtarmazdı hani: ipek iplikle çift sıra dikiş çekmişti ve her dikişi dişleriyle sıkarak iyice sağlamlaştırmıştı.

Ve... Sonunda bir gün, Petroviç paltoyu tamamlayıp teslim etti. Tam olarak tarih vermek çok güç belki, ama şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki "o gün' Akakiy Akakiyeviç'in yaşamının en görkemli günüydü. Paltoyu sabahleyin, tam Akakiy Akakiyeviç daireye gitmek için evden ç^mak üzereyken getirmişti. Daha uygun bir zamanda da gelemezdi hani; dondurucu soğuklar kendini hissettirmeye başlamış ve havanın daha da soğuyacağı iyice anlaşılmıştı. Petroviç paltoyu, işinin ehli terzilerin yaptığı gibi bizzat kendisi getirmişti. Yüzünden, Akakiy Akakiyeviç'in daha önce hiç tanık olmadığı bir gurur okunuyordu. Hiç de azımsanmayacak bir işi kotarmış olduğunun ve elinde tuttuğu şaheser sayesinde, astar dikmekten, tamirat yapmaktan öteye gidemeyen terziler ile "gerçek terzileri" birbirinden ayıran uçurumu tüm çıplaklığıyla ortaya koyduğunun kesin surette farkında olduğu yüzünden açıkça anlaşılıyordu. Yıkamadan yeni gelen, büyükçe bir tülbende sarıp sarmaladığı paltoyu yavaşça çıkardı, sonra tülbendi katlayıp ileride yeniden kullanmak üzere cebine koydu. Paltoyu çıkarınca, bir kez daha büyük bir gururla eserini inceledi, daha sonra iki eliyle iyice kavrayarak ustaca bir hareketle Akakiy Akakiyeviç'in omuzlarına bırakıverdi; birkaç kez aşağı doğru çekti, eliyle arkasını da düzelterek iyice üzerine yerleştirdi. Bir süre, Akakiy Akakiyeviç'in omuzlarında düğmeleri iliklenmeden duran eserini seyretti. Akakiy Akakiyeviç yaşının da verdiği

tecrübeyle, paltoyu tam olarak giyip manşet boyunu da görmek istedi. Petroviç hemen ona yardım etti; baktılar, kollar da tam oturmuştu. Kısacası palto, üzerine tıpatıp uymuş, tam Akakiy Akakiyeviç'in ölçülerine göre olmuştu. Fırsat bu fırsattır diye düşünen Petroviç, küçük bir sokakta yaşadığı, terzi tabelası bile olmadığı ve Akakiy Akakiyeviç'i çok uzun zamandan beri tanıdığı için paltoyu bu

kadar ucuza diktiğini ve eğer aynı paltoyu Nevski Bulvarındaki bir terziye diktirmeye kalksaydı, sırf terzilik için kendisinden yetmiş beş ruble alacaklarını söylemekten de geri durmadı. Akakiy Akakiyeviç, bu konuda Petroviç'le tartışmaya girmekten kaçınmıştı, çünkü onun telaffuz etmekten hoşlandığı korkunç rakamlardan oldum olası korkardı. Borcunu ödedi, teşekkür etti ve üzerinde yeni paltosuyla daireye gitmek için oradan ayrıldı. Peşinden Petroviç de dışarı çıktı, sokakta durdu, arkadan uzun uzun paltoyu seyretti; sonra yandaki sokağa dalıp kestirmeden Akakiy A^kakiyeviç'in önüne çıkarak kez de palto

sunu ön cepheden izledi. Bu sırada Akakiy Akakiye-viç bayramlıklarına henüz kavuşmuş bir çocuk gibi mutluluktan uçarak yürüyordu. Attığı her adımda omuzlarında yeni paltosunun olduğunu düşünüyor, içi içine sığmıyordu; hatta yüreğinde dalga dalga kabaran mutluluk sayesinde birkaç kez gülümsedi bile yürürken. Halinden hoşnut olmaması için hiçbir neden yoktu: paltosu onu hem sıcacık tutuyordu hem de gerçekten çok güzel bir paltoydu. Ne kadar yürüdüğünün farkına bile varmadan kendini dairede buldu. Vestiyerde paltosunu çıkardı, her tarafına bir kez daha göz gezdirdi, sonra da onu vestiyer görevlisinin itinalı ellerine emanet etti. Nasıl oldu bilmiyoruz, ama dairede bulunanların hepsi Akakiy Akakiyeviç'in yeni bir paltosu olduğunu, eski "sabahlığın" artık tedavülden kalktığını hemen öğrenmişti. Herkes bir anda yeni paltoyu görmek için vestiyere hücum etti. O kadar büyük bir coşkuyla karşıladılar ki Akakiy Akakiyeviç'i, tebrikleri ilkin gülümseyerek kabul eden memurumuz, bir süre sonra utanıp sıkılmaya başladı. Yanına gelen herkes, yeni paltonun "ıslatılması" gerektiğini söylüyordu, en azından hepsini bir akşam çaya davet etmeliydi. Akakiy Akakiyeviç'in şaşkınlıktan dili tutuldu; ne cevap vereceğini, bu durumdan nasıl kurtulacağını kestiremedi. Birkaç dakika sonra hepten kızararak, etrafındakileri bunun yeni bir palto olmadığına, yani o kadar da yeni sayılamayacağına safça inandırmaya çalıştı. Sonunda memurlardan biri,

daha doğrusu masa şeflerinden birinin yardımcısı, muhtemelen bünyesinde zerre kadar kibir barındırmadığını, kendinden aşağı pozisyonlarda çalışanlarla bile birlikte vakit geçirebileceğini cümle âleme göstermek adına: “Pekâlâ... Pekâlâ;’ dedi, “Akakiy Akakiyeviç’in yerine ben veriyorum daveti. Bu akşam hepinizi evimde çaya bekliyorum.

Hem tesadüf işte, benim de doğum günüm bugün:’

Tüm memurlar masa şefi yardımcısının yeni yaşını kutlayıp, yapmış olduğu teklifi seve seve kabul ettiklerini belirtti. Akakiy Akakiyeviç tam bahaneler uydurup gelemeyeceğini söyleyecekti ki, memurlar h^ bir ağızdan bunun büyük bir saygısızlık olacağını, teklifi kesinlikle geri çeviremeyeceğini söyleyerek ısrar edince, o da çaresizce daveti kabul etti. Hatta daha sonra, bu davet sayesinde akşam da yeni paltosunu giyme fırsatı bulacağını fark edince, daveti kabul ettiğine sevindi bile.

O gün Akakiy Akakiyeviç’in en coşkulu günüydü.

Evine son derece mutlu bir şekilde döndü, paltosunu çıkardı, dikkatli bir şekilde duvara astı; hayranlıkla bir kez daha hem kumaşını hem de astarını inceledi;

sonra da aralarında karşılaştırma yapmak için önceden palto niyetine kullandığı paramparça olmuş “sabahlığı” çıkardı. İkisini şöyle bir süzdükten sonra kahkahayı patlattı: Tanrım! Aralarında dağlar kadar fark vardı! Hatta epey zaman sonra yemek yemek için sofraya oturduğunda bile, “sabahlığının’’ durumu aklına geldikçe gülmeye devam etti. Neşeli bir şekilde yemeğini yedi ve yemekten sonra tek satır bile temize çekmedi; onun yerine yatağına yatıp, kısa bir süre için dinlenmeyi tercih etti. Hava iyice kararınca kalktı, bir çırpıda giyindi, paltosunu omzuna aldı ve dışarı çıktı.

Ne yazık ki daveti veren memurun tam olarak nerede yaşadığını söyleyemeyeceğiz, zira hafızamız hazin bir şekilde bizi yanıltmaya başladı; Peters-burg’da bulunan her şey, bütün sokaklar, bütün evler kafamızda karman çorman olmuş durumda ve bu bilgilere dayanarak herhangi bir yerin tarifini vermek de mümkün gözükmüyor. Yine de, en azından şunu söyleyebiliriz: Masa şefi yardımcısı şehrin iyi semtlerinden birinde,

dolayısıyla da Akakiy Akakiyeviç'in evine pek de yakın olmayan bir yerde yaşamaktaydı.

Önce pek iyi aydınlatılmayan, ıssız sokaklardan yürümesi gerekiyordu Akakiy Akakiyeviç'in, ama sonra, daveti veren masa şefi yardımcısının evine yaklaştıkça geçtiği sokaklar daha canlı, kalabalık ve daha aydınlık olmaya başladı. Artık adım başı bir yayaya denk geliyor, hatta bunların arasında güzel giyimli kadınlar ve yakası kunduz derisinden paltolar giymiş adamlar da göze çarpıyordu. Süklüm püklüm arabacıların kullandığı, tahta korkulukları pirinç çivilerle çakılmış basit kızaklara daha az rastlanıyor, onların yerini koyu kırmızı renkte kadife şapkalarıyla iyi giyimli arabacıların sürdüğü, üzerine ayı postu serilmiş, her yeri verniklenmiş kızaklar alıyordu. Sürücünün oturduğu yerin bile özenle dekore edildiği arabalar, tekerlekleri karda gıcırdayarak uçarcasına geçiyordu sokaktan. Akakiy Akakiyeviç tüm bunlara, hayatı boyunca hiç görmediği şeylermiş gibi bakıyordu; kim bilir en son ne zaman geceleyin sokağa çıkmıştı. Işıl ışıl bir dükkân vitrininin önünde merakla durdu, gözü bir tabloya takılmıştı. Tabloda güzel bir kadın ayakkabısını çıkarırken resmediliyor; biçimli bacağı bütünüyle ortaya çıkıyordu; arka tarafta uzun favorili, keçi sakallı bir adam başka bir odanın kapısından başım ileri doğru uzatmış, kadım seyrediyordu. Akakiy Akakiyeviç başını salladı ve gülümsedi; sonra da yoluna devam etti. Peki, neden gülümse-mişti ki? Acaba, kendisine pek tamdık gelmese bile, aslında her erkeğin benliğinin derinliklerinde var olan bir duygunun içinde kımıldandığını hissettiği için mi, yoksa diğer memurlar gibi, "Eh, şu Fransız-lar! Ne denilebilir ki... Eğer bir şeyi gerçekten isterlerse, mutlaka...!" türünden bir şey düşündüğü için mi... Belki de bunların hiçbiri değildi aklından geçirdikleri, kim bilir... Ne de olsa insan ruhunun derinlerine gizlice süzülüp, neler düşündüğünü öğrenmek olası değil.

Akakiy Akakiyeviç sonunda masa şefi yardımcısının oturduğu güzel binaya vardı. Merdivenler fenerlerle aydınlatılmıştı, daire ikinci kattaydı. Antreye girince, duvarın dibinde yan yana dizili duran birkaç sıra çizme gördü. Onların arasında, odanın orta yerinde bir semaver, etrafa dalga dalga buhar salarak fokurdamaktaydı. Duvardaki askıda paltolar ve kabanlar asılıydı; aralarında yakası kunduz kürkünden olanlar da vardı; kadifeden olanlar da. İçerideki odadan gürültü ve konuşma sesleri geliyordu. Birden kapı açılıp,

evin hizmetkarı elindeki tepsiyle dışarı çıkınca gürültü bir kat daha arttı. Tepsinin üzerinde bulunan boş bardaklardan, sütlükten ve bisküvi sepetinden memurların uzun zaman önce toplandıkları ve ilk çaylarını çoktan içmiş oldukları anlaşılıyordu. Akakiy Akakiyeviç kendi elleriyle paltosunu astıktan sonra odaya girdiğinde hiç de alışık olmadığı bir manzarayla karşılaştı; etrafı aydınlatan mumların, kalabalık memur topluluğunun ve ağızlarında tüttürdükleri pipoların, oyun masalarının görüntüsü ve dört bir yandan yükselen konuşmaların ve yerlerinden oynatılan sandalyelerin çıkardığı gıcırtılann yarattığı gürültü onu sersemletmeye yetti de arttı bile. Ne yapacağını, nasıl davranacağını bilmez bir halde, odanın ortasında durakladı. Bu esnada orada bulunanlar, çoktan Akakiy Akakiyeviç’in geldiğini fark etmiş, sağlam bir yaygara koparmış ve sürü halinde bir kez daha yeni paltoyu incelemek bahanesiyle antreye doğru atağa kalkmışlardı. Akakiy Akakiyeviç bu durumdan biraz utanıp sıkıldıysa da, çok temiz kalpli bir adam olduğu için paltosunun gördüğü ilgi ve övgü karşısında sevinç duymaktan kendini alamadı. Zaten kısa bir süre sonra tüm davetliler A^kakiy Aka-kiyeviç’i de, paltosunu da bir kenara bırakıp, ilgilerini her zaman olduğu gibi kâğıt oyunları için hazırlanan masalara yönelttiler.

Bütün bu gürültü, kalabalık, konuşmalar, Akakiy Akakiyeviç için alışılmadık, tuhaf şeylerdi. Nasıl davranması gerektiğini, ellerini, kollarını, bacaklarını nereye koyacağını, bedenini nasıl kullanacağını hiç bilmiyordu; sonunda kağıt oynayanların yanma ilişiverdi. Önce biraz oyunu izledi, sonra bakışlarını teker teker oyuncuların yüzlerinde gezdirdi; birkaç dakika sonra da sıkılarak esnemeye başladı; uyku saati çoktan gelip geçmişti bile. Ev sahibiyle vedalaşarak oradan ayrılmak istedi, ancak yeni paltosunun şerefine bir kadeh şampanya içmeden hiçbir yere gidemeyeceğini söyleyerek onu bırakmadılar. Bir saat sonra, sebze salatası, söğüş dana eti, ezme, börek ve şampanyadan oluşan yemek servisi yapıldı. Kendisine zorla içirilen iki kadeh şampanya Akakiy Akakiyeviç’in, etrafında olup bitenleri daha keyifli bir şekilde izlemesine ortam hazırladıysa da, saatin on ikiyi vurduğunu ve onun çoktan eve dönmüş olması gerektiğini unutmasını sağlayamadı. Belki gitmekten vazgeçirmeye çalışır diye ev sahibine görünmeden sessizce odadan çıktı; antrede paltosunu aradı ve onu ne yazık ki yerde sürünür vaziyette buldu; eline alıp silkeledi, üzerine yapışmış

tozları, tüyleri temizledi, omzuna aldı ve merdivenlerden inerek sokağa çıktı.

Dışarısı hâlâ ışıl ışıldı. Hizmetkâr takımının ve gedikli müşterilerin uğrak yeri olan birkaç kulüp hâlâ açıktı. Kapalı gibi görünenlerin ise kapılarında bulunan her çatlaktan uzun çizgiler halinde ışık sızıyor; bu da, bu kulüplerin henüz tam olarak boşalmadığı, bu saate kadar nerede kaldıkları konusunda efendilerini merakta bırakan hizmetçi ve uşakların, sohbetlerini henüz sonlandırmadıkları anlamına geliyordu. Akakiy Akakiyeviç neşeli bir şekilde yürüyordu sokakta; hatta nedendir bilinmez, yanı başından şimşek hızıyla geçen ve vücudunun her yeri ayrı ayrı oynayan bir kadının arkasından koşturmaya bile başladı. Ancak sonra hemen toparlandı ve kendisini etkisi altına alan bu heyecana nasıl kapıldığına şaşırarak, tekrar eskisi gibi sakin sakin yürümeye devam etti. Çok geçmeden, gün içinde bile çok hareketli olmayan, geceleri ise daha da tenhalaşan, bomboş sokaklar serildi önüne. Gecenin bu saatinde etraf, her zamankinden daha cansız ve ıssız görünüyordu; yağları bitmeye yüz tutan sokak fenerleri kendilerini bile zor aydınlatıyordu. Sonra tahta çitlerin çevrelediği ahşap evleri gördü; etrafta tek bir canlı bile yoktu; yalnızca sokakları kaplayan karın ışıltısı ve kepenkleri çoktan uykuya dalmış alçak çatılı kulübelerin karartıları seçilebiliyordu. Akakiy Akakiyeviç, sokağın uçsuz bucaksız bir meydanla kesildiği yere yaklaştı. Meydan, öbür ucunda güçlükle görülebilen evleriyle, insanın tüylerini ürperten bir çöle benziyordu.

Çok uzakta, Tanrı bilir belki de dünyanın öbür ucunda, bir bekçi kulübesinden süzülen ışık belli belirsiz titreşiyordu. Akakiy Akakiyeviç'in keyfi kaçtı. Kötü bir şeyler olacağını sezmiş gibi, korka korka ilerlemeye başladı meydanda. Önce dönüp arkasına baktı, sonra da sağını solunu kolaçan etti; dört bir yanı uçsuz bucaksız denizlerle çevrili gibiydi. “Yok, yok, etrafa bakmasam daha iyi olacak;' diye düşünerek gözlerini kapattı ve yine yürümeye başladı. Meydanın sonuna yaklaşıp yaklaşmadığını görmek için gözlerini açtığında karşısında -neredeyse burnunun dibinde- birtakım bıyıklı adamların durmakta olduğunu fark etti. Neye benzediklerini ayırt edemedi bile. Gözleri karardı; kalbi sanki yerinden fırlayacakmış gibi atmaya başladı. İçlerinden biri Akakiy Akakiyeviç'in yakasına yapışarak, “Hey, bu palto benim!” diye kükredi. Akakiy Akakiyeviç tam, “İmdat! Cankurtaran yok mu!” diye bağıracaktı ki, diğer adam, memur kafası

büyüklüğündeki yumruğunu onun ağzına dayayarak, “Sıkıysa bağır bakalım!” diye bir tehdit savurdu. Akakiy Akakiyeviç, sadece paltosunu üzerinden çekip çıkardıklarını ve tekmelerle ona giriştiklerini hissetti; yüzüstü karların içine yuvarlandı, görüp duyduğu başka bir şey de olmadı. Birkaç dakika sonra kendine geldi, ayağa kalktı, ama adamlar çoktan sırra kadem basmıştı. Akakiy Akakiyeviç zangır zangır titrediğini, paltosunun da üzerinde olmadığını fark etti ve avazı çıktığı kadar bağırmaya başladı. Ancak görünüşe bakılırsa sesini, meydanın diğer ucuna kadar ulaştırmayı başaramayacaktı. Umutsuzluk içinde, ama bir **an** bile bağırmaktan vazgeçmeyerek meydanın öbür tarafındaki bekçi kulübesine doğru koşmaya başladı. Kulübenin yanında uzun sopasına yaslanarak ayakta duran bekçi, uzaktan kendisine doğru bağıra çağıra koşan bu baş belası herifin kim olduğunu görmek için merakla onu izliyordu. Bekçinin yanına varırvarmaz Akakiy Aka-kiyeviç zar zor nefes alarak “Gözünün önünde adam soyuyorlar, sense burada uyuklayıp duruyorsun!” **diye çıkıştı. Bekçi ise Akakiy Akakiyeviç’in meydanın orta yerinde** iki **adam tarafından durdurulduğunu fark ettiğini, ama adamların onun arkadaşları olduğunu düşündüğünü; kendisine boş yere bağırıp çağırmak yerine, ertesi gün karakola gidip polis müfettişiyle konuşması gerektiğini; onun, paltosunu çalanları mutlaka bulacağını söyledi. Akakiy Akakiyeviç perişan bir halde evine döndü: Şakaklarıyla kafasının arka kısmında kalan bir tutam saç da darmadağın olmuştu; sağı solu, göğsü, pantolonunun her tarafı karla kaplanmıştı. Yaşlı ev sahibesi, birinin kapıyı kıracakmış gibi vurduğunu duyunca yatağından fırladı, telaştan sadece tek ayağına terlik giyerek açmak için kapıya doğru koşturdu. Geceliğinin önünü eliyle kapamaya çalışarak kapıyı araladığında, karşısında Akakiy Akakiyeviç’i perişan bir halde buldu; şaşkınlıktan bir adım geri sıçradı.**

Akakiy Akakiyeviç başına gelenleri teker teker anlattı; kadıncağız ah vah edip dövünerek doğruca bölge Emniyet Müdürlüğü’ne gitmesi gerektiğini, eğer mahalle karakoluna giderse, oradakilerin kendisini kandıracağını, vaatlerde bulunup hiçbirini yerine getirmeyeceklerini, onu boş yere oyalayacaklarını; bu yüzden doğruca bölge emniyet müdürüne gitmesinin en iyi çözüm olduğunu, aslında müdürü de tanıdığını, bir zamanlar yanında aşçı olarak çalışan Anna’nın, artık emniyet müdürünün yanında dadı olarak çalıştığını; ayrıca kendisinin

de müdürü sık sık evlerinin önünden geçerken gördüğünü, adamın her pazar kiliseye gidip duasını eden, herkese samimiyetle yaklaşan biri olduğunu, tüm bu saydıklarından dolayı müdürün iyi niyetine inandığını söyledi. Akakiy .^Akakiyeviç ev sahibesinin öğütlerini dinledikten sonra üzgün bir şekilde odasının yolunu tuttu. O geceyi nasıl geçirdiğini, kendini bir başkasının yerine koymayı başarabilenler az çok tahmin edecektir.

Sabah erkenden emniyet müdürünün evinin yolunu tuttu; ancak müdürün henüz uyanmadığını söylediler. Saat onda tekrar gitti; müdür hâlâ uyuyordu; saat on birde gitti, müdürün evde olmadığını söylediler; öğle tatilinde gitti, ama bu kez de bekleme odasındaki görevliler onu içeri almak istemediler; müdürle hangi konuda görüşeceğini, oraya geliş nedenini, olayın tüm detaylarını anlatması için ısrar ettiler. Durum böyle olunca Akakiy Akakiyeviç, hayatında ilk defa kişiliğini ortağa koymaya çalışarak kendinden emin, tavizsiz bir ses tonuyla müdürü bizzat görmesi gerektiğini, bunu engellemeye cüret edemeyeceklerini, bir hükümet meselesini görüşmek üzere bir devlet dairesinden gönderildiğini, onlar hakkında şikâyette bulunursa hepsinin gününü göreceğini söyledi. Bunun üzerine görevliler tek kelime bile etmeye cesaret edemedi; içlerinden biri müdüre haber vermeye gitti. Müdür, paltonun çalınmasıyla ilgili hikâyeyi son derece tuhaf karşıladı. Asıl konuyla ilgileneceği yerde, Akakiy Akakiyeviç’e alakasız sorular sormaya başladı: neden evine o kadar geç bir saatte dönüyormuş, yoksa şu malum evlerden birine mi gidiyormuş, yoksa olay vuku bulduğunda o evlerin birinden mi dönmekteymiş ... Bu sorular karşısında Akakiy Akakiyeviç o kadar utanıp sıkıldı ki, paltosuyla ilgili bir soruşturma açılıp açılmayacağını bile öğrenmeden oradan ayrıldı. O gün, memuriyet hayatında ilk kez daireye uğramadı. Ertesi gün beti benzi atmış bir halde ve sırtında, artık daha da acınacak bir durumda olan eski “sabahlığıyla” daireye gitti. Paltonun çalınma haberi, her ne kadar aralarında Akakiy Akakiyeviç’le dalga geçmek için bu fırsatı bile kaçırmayı göze alamayan bazı memurlar olsa da, dairedekilerin çoğunun yüreğini parçaladı. Ona yardım etmek için aralarında para toplamaya karar verdiler, ancak pek de işe yarar bir meblağ toparlamayı beceremediler. Çünkü o ay hem müdürün portresinin yapılmasına katkıda bulunmak, hem de şube müdürünün tavsiye ettiği bir kitabı satın almak için (ki kitabın yazarı bizzat kendilerinin yakın arkadaşıydı), oldukça yüklü miktarda para harcamış bulunmaktaydılar; bu yüzden de toplanan para, lafı bile edilemeyecek kadar

cüzi bir miktardı. Akakiy Akakiyeviç'in haline acıyan memurlardan biri, hiç değilse bir yol göstererek ona yardım etmeye karar verdi ve mahalle karakoluna gitmemesini söyledi. Çünkü onlar, sırf amirlerinin gözüne girmek için paltosunu bulmayı başarsalar bile, paltonun kendisine ait olduğuna dair kati deliller sunamadığı takdirde, paltoya el koyacaklarını, bu yüzden yapılacak en iyi şeyin bir ***mühim adama*** başvurmak olduğunu, çünkü ***mühim adamın*** gerekli yerlerle yazışarak, gerekli kişilerle bağlantıya geçerek, işin istediği doğrultuda sonuçlanmasını sağlayabileceğini söyledi. Akakiy Akakiye-viç çaresiz, ***mühim adama*** gitmeye karar verdi. ***Mühim adamın*** tam olarak ne işle meşgul olduğu, bugüne kadar hâlâ netlik kazanmayan bir konudur.

Şunu da belirtelim, kendileri yalnızca kısa bir süre önce *mühim adam* olmuştu ve daha önceleri *mühim* bir adam değildi. Aslında kendisinden daha "mühim" olan diğer adamlarla karşılaştırılınca, bu adamın konumu hâlâ, pek de "mühim" olarak değerlendirilemezdi. Gelgelelim, bu gibi "aslında mühim olmayan adamların" çevresinde, onların mühim adam olarak görülmesini sağlayan insanlar da her daim var olmuştur. Kaldı ki, bizim sözünü ettiğimiz *mühim adam* da bulunduğu konumun önemini diğerlerinin gözünde elinden geldiğince yükseltmek için türlü çarelere başvurmuştu; örneğin daireye geldiğinde, emrinde çalışan tüm memurların kendisini karşılamak için merdivenlere çıkmasını buyurmuş; kimsenin, gerekli işlemler harfiyen yerine getirilmeden huzuruna çıkmaya cüret etmemesini emretmişti. Önce görüşmek istedikleri konuyu kayıt memuruna bildirmeliydiler, kayıt memuru bunu yazmana, yazman da düzeltmene ya da ast üst ilişkisine göre sırada kim varsa ona iletmeliydi; konu, ancak bu sıra izlenerek kendisinin görüşüne sunulmalıydı. îşte, Kutsal Rus-yamız taklitçilik hastalığına bu derece kapılmış durumda; herkes amirlerine özeniyor, herkes birbirine amirlik taslıyor. Bakın, şöyle bir olay duydum geçenlerde; bir kalem memuru küçük bir daireye kalem şefi olarak atanmış; atanır atanmaz da kendisine özel bir oda hazırlatmış, kapısına "bölüm şefi" diye tabela astırmış, girişe de kırmızı yakalı, kravatlı bir odacı konuşlandırmış. Adamcağız eli kapının kolunda, "hazır ol"da bekleyip, içeri girecek kimselere kapıyı açıyormuş; işin komik yanı, bu "şef odası" normal boyutlarda bir yazı masasının bile güç bela sığdığı, ufacık bir odaymış.

Bizim sözünü edeceğimiz *mühim adamın* alışkanlıkları gösterişli ve ciddi, fakat çok da karmaşık değildi. Çalışma sisteminin temelinde disiplin yer almaktaydı. “Disiplin, disiplin ve yine disiplin,” der dururdu ve son kelimeyi söylerken genellikle konuştuğu kişinin yüzüne, hükmeden tarafın kendisi olduğunu vurgulamak için dik dik bakardı. Aslında bunu yapması için bir neden de yoktu, çünkü şefliğini yapmakta olduğu kalemde işlerin yürümesini sağlayan topu topu on tane memur vardı ve hepsi de onun karşısında lüzumundan fazla korkuya kapılır; uzaktan geldiğini gören herhangi biri derhal işi gücü bırakır, o odadan çıkıncaya dek tüm dikkatini ona yöneltmiş bir şekilde ayakta beklerdi. Kendinden alt seviyedeki memurlarla hep onları azarlar gibi konuşur ve söylediği şeyler genelde şu üç cümleyle sınırlı kalırdı: “Bu ne cüret! Siz kiminle konuştuğunuzu biliyor musunuz? Karşınızda kim var farkında mısınız?” Aslında, özünde iyi bir adamdı; arkadaşlarıyla iyi geçinir, yardımlaşmayı severdi. Ancak aldığı terfi onun başını döndürmüştü. Terfi eder etmez adama bir şeyler oldu; kafası karıştı, dengesi bozuldu, nasıl davranacağını hepten şaşırdı. Eğer kendi seviyesindeki kimselerle birlikteyse, yine son derece terbiyeli, kibar biri oluyor; onlarla arasındaki ilişkiyi düzeyli bir şekilde sürdürebiliyordu. Ancak kendisinden bir derece bile alt seviyede bulunan memurların arasına girer girmez bambaşka biri oluveriyordu; ağzını bıçak açmıyor, bir köşede öylece oturuyordu. Bu hali, etrafındakilerin kendisine acımasına neden oluyordu; bu da bir yana, aslında zamanını çok daha keyifli bir şekilde geçirebileceğini o da fark ediyordu. Bazen gözlerinden, etrafında sürüp giden ilgi çekici sohbetlere katılmak için güçlü bir istek duyduğu okunabiliyordu. Ancak bu davranışın, bulunduğu konuma uymayacağı, laubaliliğe ortam hazırlayacağı ve itibarını zedeleyeceği endişesiyle hep kendini geri çekiyordu. Vakur bir edayla hiç sesini çıkarmadan bir köşede oturuyor, ağzından nadiren bir iki kelime dökülüyordu. Bu yüzden de “son derece sıkıcı biri” diye anılma şerefine nail olmuştu.

İşte dostumuz Akakiy Akakiyeviç’in yardımını rica ettiği *mühim adam* böyle birisiydi ve bu rica için ona, en uygunsuz zamanda gitmişti. Gerçi zaman Akakiy Akakiyeviç açısından uygun değildi, yoksa *mühim adam* o sırada gayet müsaitti. Odasında, yıllardır görmediği çocukluk arkadaşıyla son derece neşeli bir şekilde sohbet ediyordu. Bu esnada Başmaçkin adında birinin geldiğini ve kendisiyle görüşmek istediğini öğrendi. Ters ters “Kimin nesiymiş peki?” diye sordu. “Bir memur,” diye yanıtlandı sorusu.

“A! Bekleyebilir öyleyse. Şu anda hiç vaktim yok,’ dedi *mühim adam*. Bu noktada, vakti olmadığını beyan eden *mühim adamın* yalan söylediğini belirtmek zorundayız; aslında vakti vardı. Arkadaşıyla, konuşabilecekleri her şeyi çoktan konuşmuşlardı ve sohbetleri artık son derece uzun süren suskunluklarla bölünmeye başlamıştı. Yalnızca arada bir, birbirlerinin dizlerine neşeyle vurup, bozuk plak gibi “İşte böyle İvan Abramoviç!”, “Ya, demek öyle Stefan Barlamoviç!” diye sayıklıyorlardı. Buna rağmen, sırf birkaç sene önce memuriyeti bırakıp köye yerleşen arkadaşına memurların kendisiyle görüşmek için ne kadar uzun bir süre beklemeleri gerektiğini göstermek için, Akakiy Akakiyeviç’i bekletmelerini emretmişti. Nihayet, arkadaşıyla uzun uzun konuştuktan, daha doğrusu bol bol sustuktan ve rahat koltuklarında arkaya doğru kaykılarak birer sigara daha tüttürdükten sonra, *mühim adam* sanki birdenbire hatırlamış gibi, elinde kendisine imzalatmak üzere getirdiği kâğıtlarla kapıda bekleyen sekreterine dönerek, ‘'.Ah, bu arada... bir memur bekliyordu değil mi? Söyleyin, içeri gelsin,, dedi.

Akakiy Akakiyeviç’in mütevazi halini ve eskimiş üniformasını görünce, terfi edip şef olmadan önce odasında aynanın karşısına geçip binlerce kez kendi kendine provasını yaptığı sert, hükmeden ses tonuyla “Ne istemiştiniz?” diye sordu. Odaya zaten çekine çekine giren Akakiy Akakiyeviç, bu tavır karşısında biraz daha afalladı ve elinden geldiğince, ama her zamankinden daha çok “şey”, “işte” diyerek, yepyeni bir paltosu olduğunu, acımasızca kendisine saldıran hırsızların onu çaldığını, bu yüzden kendisi gibi yüksek mevkideki birine, mesela emniyet müdürüne ya da başka birine paltosunu bulmaları için bir dilekçe yazmasını rica etmeye geldiğini anlattı. Şef kendisine doğrudan başvurulmasını büyük bir saygısızlık olarak değerlendirdi, “Başka emriniz Paşa Hazretleri?” diye çıkıştı, “Hiç yol yordam bilmez misiniz siz? Bu makama doğrudan başvurabileceğinizi mi sanıyorsunuz? İşlerin nasıl yürüdüğünden haberiniz yok mu? Önce bir dilekçeyle kaleme başvurmalıydınız, dilekçeniz masa şefine iletilmeliydi, oradan bölüm şefine, oradan da sekretere ve sekreterden de bana ulaşmalıydı..:’

Akakiy Akakiyeviç’in her yanını ter basmıştı; büsbütün kırılmak üzere olan cesaretini toplamaya çalışarak, “Ama sayın Ekselansları.. dedi, “Size... şey... zahmet vermek cüretini gösterdim yüce Ekselansları, çünkü sekreterler... şey... onlara pek güvenilmez de..

“Ne? Ne? Ne?” diye çıkıştı *mühim adam,* “Bu cesareti nereden buluyorsunuz? Kim sokuyor kafanıza bu düşünceleri? Amirlerine, bü^yüklerine karşı saygı diye bir şey kalmadı şu gençlerde!”

Görünüşe bakılırsa *mühim adam*, Akakiy Akakiyeviç’in elli yaşının üzerinde olduğunu fark etmemişti, çünkü Akakiy Akakiyeviç’e “genç” diyebilmek için onu ancak yetmiş yaşında birisiyle karşılaştırmak gerekirdi.

“Bu ne cüret! Siz kiminle konuştuğunuzu biliyor musunuz? Karşınızda kim var farkında mısınız? Size soruyorum, farkında mısınız?”

Bunları söylerken ayağını sertçe yere vuruyor, avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Akakiy Akakiyeviç korkudan taş kesilmişti, sendeledi, tüm vücudu zangır zangır titremeye başladı, ayakta duramıyordu. Eğer odacılar yetişip onu tutmasaydı, olduğu yere yı-ğılacaktı; odadan çıkardıklarında artık kendinde değildi. *Mühim adama* gelince, beklediğinin de ötesinde bir etki yaratmaktan, bir çıkışıyla karşısındaki adamı ayakta bile duramaz hale getirebildiğini görmekten alabildiğine hoşnut, olan biteni nasıl karşıladığını görmek için arkadaşına kaçamak bir bakış fırlattı. Onun da tedirgin olduğunu, hatta biraz da korkmaya başladığını görünce, mutluluğu ikiye katlandı.

Merdivenlerden nasıl indi, sokağa nasıl çıktı, bunlara dair hiçbir şey hatırlamıyordu Akakiy Akakiyeviç. Ne kollarını ne de bacaklarını hissediyordu. Hayatı boyunca bir şeften, üstelik de başka bir dairenin şefinden böyle ağır bir azar işitmemişti. Dışarıda şiddetli bir tipi vardı; uğuldayarak esen rüzgâr sokakları esir almıştı. Akakiy Akakiyeviç ağzı bir karış açık halde yürürken ayağı kaldırıma takıldı: rüzgâr, Petersburg’da her zaman olduğu gibi, dört bir yandan, bütün sokak başlarından üzerine doğru esiyordu. Hemen boğazı ağrımaya başladı; eve vardığında tek kelime bile edecek gücü kalmamıştı; kendini yatağa attı. İşitilen esaslı bir azar kimi zaman insanı bu hallere düşürebiliyor işte!

Ertesi gün, Akakiy Akakiyeviç’in ateşi iyice yükseldi; sayıklamaya başladı. Eksik olmasın, Petersburg ikliminin cömert yardımları sayesinde, hastalığı tahmin edilemeyecek kadar hızlı ilerleme kaydetti. Kendisini muayene etmek için gelen doktor, Akakiy Akakiyeviç’in nabzına baktıktan sonra, derdine derman olacağından filan değil de, sırf hastası tıbbi yardımın

nimetlerinden mahrum kalmasın diye ona sıcak lapa salık verdi ve yalnızca iki günlük ömrü kaldığını söyledi. Sonra, ev sahibesine dönerek, “Siz de anacığım, vakit kaybetmeden bir çam tabut siparişi vermelisiniz, zira meşe tabut onun gibi birine pahalı gelecektir^’ dedi.

Akakiy Akakiyeviç bu meşum açıklamayı duymuş muydu, eğer duyduysa bu sözler gerçekten onu sarsmış mıydı, orası belli değil... O sırada zavallı adamcağız ateşler içinde yanıyor, sürekli bir şeyler sayıklıyordu. Gözünün önünde hiç durmadan birbirinden tuhafsahneler beliriyordu: Petroviç’i görüyor, ona üzerinde hırsızları yakalamak için tuzaklar bulunan bir palto dikmesi için sipariş veriyordu; hırsızların yatağının altında saklandıklarını sanıyor ve yorganının altına kadar giren bir hırsızı yakalayıp oradan çıkarması için ev sahibesini yanına çağırıp duruyordu; bazen, yepyeni bir paltosu olmasına rağmen neden karşısında eski “sabahlığının” asılı durduğunu soruyordu; bazen de şefin karşısında ayakta durup ondan esaslı bir papara yediğini sanıyor ve “Affedersiniz Ekselansları”, “Haklısınız Ekselansları” diye sayıklıyordu, bir süre sonra. hiddetleniyor; ağza alınmayacak sözleri birbiri ardına sıralıyordu. Akakiy Akakiyeviç’in ağzından bu tür sözler döküldüğüne hiç şahit olmayan yaşlı ev sahibesi endişeyle istavroz çıkarıyordu. Kadıncağızı daha çok dehşete düşüren şey de bu küfürlerin hemen ardından “Ekselansları” sözünün geçiyor olmasıydı. Bir süre sonra iyice saçmalamaya başladı, söylediklerinden hiçbir şey anlaşılmıyordu; yalnız şurası açıktı: zırvaladığı lafların tümü paltoyla alakalıydı. Nihayetinde zavallı Akakiy Akakiyeviç ruhunu teslim etti. Odasına da, eşyalarına da mühür vurulmadı, çünkü ne bir mirasçısı vardı ne de geriye “miras” diye adlandırılabilecek bir şey bırakmıştı; tüm eşyası, bir deste divit, iki düzine beyaz kâğıt, üç çift çorap, pantolonundan düşen iki ya da üç tane düğme ve okuyucuların zaten aşina olduğu o eski “sabahlıktan” ibaretti. Bu “büyük servet” kime nasip oldu, orasını Tanrı bilir; doğrusu öykünün yazarı bile bu konuyu araştırmak için çaba sarf etmemiştir. Akakiy Akakiyeviç toprağa verildi ve Petersburg onsuz kaldı; sanki bu kentte böyle biri hiç varolmamıştı. Davasına kimsenin sahip çıkmadığı, kimsenin yakınlık göstermediği, bir iğnenin ucuna yerleştirdiği sıradan bir sineği bile alıp mikroskop altında incelemeyi ihmal etmeyen doğa bilimleri uzmanlarının dahi dikkatini çekmeyen bir yaratık, ömrünün son günlerinde de olsa palto biçimine bürünmüş ışıl ışıl bir misafir tarafından ziyaret edilmiş, yoksulluk içinde geçen kasvetli yaşamı bir **an** için bile olsa

renklenmiş, sonra da çarların ve dünyadaki diğer tüm hükümdarların üzerine çöken felaket onun da karşısında belirmiş, yıllarca dairedeki arkadaşlarının acımasız alaylarına sabırla katlanan Akakiy Akakiyeviç bir hiç uğruna bu dünyadan sessizce göçüp gitmişti.

Ölümünden birkaç gün sonra, Akakiy Akakiye-viç'in evine çalıştığı daireden bir odacı gönderildi; şefi hemen işinin başına dönmesini emrediyordu. Odacı daireye geri döndüğünde, Akakiy Akakiye-viç'in artık işe gelemeyeceğini bildirdi. Kendisine "Neden?" diye sorulunca da, "Şey, gelemez çünkü ölmüş; dört gün önce toprağa vermişler," diye cevap verdi. Akakiy Akakiyeviç'in ölümünden dairedekiler bu şekilde haberdar oldu; ertesi gün ise yerinde başka bir memur oturuyordu. Yeni memur Akakiy Akaki-yeviçe göre oldukça uzun boyluydu ama yazısı onunki gibi düzgün değil, daha çarpıktı.

Akakiy Akakiyeviç ile ilgili anlatacaklarımızın bu kadarla kalmayacağı kimin aklına gelirdi ki... Yaşadığı süre boyunca kimsenin farkına bile varmadığı bu adamın, ölümünden sonra birkaç gün daha bu dünyada varlığını hissettirme şansının kendisine bahşedileceğini kim düşünebilirdi! Ama oldu işte... Ve anlattığımız hazin hikâye beklenmedik bir şekilde fantastik bir sonla noktalanıyor.

Birdenbire Petersburg'ta birtakım söylentiler yayılmaya başladı: Anlatılanlara göre, Kalinkin Köprüsü civarında geceleri memur kılığında bir hortlak görülmeye başlamıştı. Hortlak, çaldırdığı paltosunu arıyor ve rütbesine, unvanına bakmadan karşısına çıkan herkesin sırtından paltosunu çekip alıyordu. Paltonun özellikleri hakkında da herhangi bir ayrım yapmıyordu; yakası kedi ya da kunduz kürkünden olmuş, vatkalı olmuş, vatkasız olmuş, rakun kürkünden ya da tilkiden ya da ayı postundan olmuş, fark etmiyordu; kısacası insanoğlunun kendi bedenini örtmek için kullandığı her türden deri ve kürkten yapılmış paltoya el koyuyordu. Dairedeki memurlardan biri hortlağı kendi gözleriyle gördüğünü ve ilk bakışta onu Akakiy Akakiyeviçe benzettiğini söylüyordu; ancak adamcağız o sırada öyle büyük bir korkuya kapılmıştı ki, oradan elinden geldiği kadar hızlı bir şekilde koşarak uzaklaştığı için, hortlağı adamakıllı görememiş; sadece uzaktan parmağını tehdit eder gibi kendisine doğru uzattığını seçebilmişti.

Şikâyetlerin ardı arkası kesilmiyordu; sadece sıradan memurların değil, üst düzey görevlilerin bile paltoları sırtlarından zorla çekilip alındığı için, hepsinin boynu ve omuzları soğuktan tutulmaya başlamıştı. Polise, derhal ne gerekiyorsa yapılıp, ölü ya da diri bu hortlağın yakalanması ve diğerlerine ibret olsun diye en sert şekilde cezalandırılması emri verildi; neredeyse bunu başaracaklardı da... Şöyle ki, Kir-yuşkin Sokağı'nda bir bekçi, eskiden flüt çalan emektar bir müzisyenin paltosunu çalmak üzereyken hortlağın yakasına yapışmıştı. Sonra da iki bekçi arkadaşını yardıma çağırdı. Diğer bekçiler gelince onlara, soğuk kış gecelerinde tam altı kez donan burnunu kurtarmak için çizmesinin içindeki enfiye kutusunu çıkarması gerektiğini, bu süre zarfında hortlağı tutmalarını söyledi. Ancak enfiyenin cinsi o kadar sertti ki, değil bir canlı, bir hortlak bile bu kokuya dayanamazdı. Bekçi sağ burun deliğini parmağıyla kapatıp soldakine henüz- enfiye çekmişti ki, hortlak üçünün birden suratına doğru şiddetle hapşırdı. Bekçiler suratlarına savrulan salya sümükleri temizleme derdine düşünce, bunu fırsat bilen hortlak ortadan kayboldu. Her şey o kadar hızlı gelişmişti ki, bekçiler hortlağı gerçekten yakalayıp yakalayamadıklarından emin bile olamadılar. O günden sonra da, hortlağın verdiği korku onları öyle çok etkiledi ki, değil bir ölüyü, bir canlıyı bile yakalamaya çekinir oldular; uzaktan "Hey sen! Buralarda dolaşma, yoluna git, hadi!" diye bağırmaktan ileri gidemediler. Böyle-ce hortlak-memur, Kalinkin Köprüsü'nün diğer tarafında da cirit atmaya ve bütün yüreksiz adamlara korku salmaya başladı.

Yalnız, hortlaktan bahsetmeye o kadar daldık ki, tamamen gerçeklere dayanan bu hikâyenin fantastik

bir sonla noktalanmasına neden olan *mühim adamı* hepten unuttuk. Her şeyden önce, konumum *mühim adama* karşı adil davranmamı ve onun içinden geçenleri olduğu gibi sizlere aktarmamı gerekli kılıyor. İşittiği azardan dolayı altüst olan Akakiy Akakiyeviç odadan çıkar çıkmaz, *mühim adamın* yüreği biraz burkulmuştu aslında. Zaten acıma duygusu ona çok da uzak olan bir şey değildi; her ne kadar bulunduğu yüce mevkii, hissettiklerini açığa vurmasını genelde engellese de, yüreği insani duygulara açıktı. Ziyaretine gelen arkadaşı makamını terk eder etmez, zavallı .^Akakiy Akakiyeviç'i düşünmeye başladı ve o andan itibaren neredeyse her gün, kendisinden işittiği paylamaya dayanamayan zavallı Akakiy

Akakiyeviç'in beti benzi atmış görüntüsü gözlerinin önünde canlandı. Biçare Akakiy Akakiyeviç hakkındaki endişeleri öyle baş edilemez hale geldi ki, bir hafta sonra dayanamayıp yanında çalışan memurlardan birini adamcağızın ne durumda olduğunu, hâlâ yardımına ihtiyacı olup olmadığını öğrenmesi için çalıştığı daireye göndermeye karar verdi. Akakiy Akakiyeviç'in beklenmedik bir şekilde ateşler içinde sayıklayarak ruhunu teslim ettiği haberini alınca, kendini çok kötü hissetti, bütün gün vicdan azabı içinde kıvrandı ve bir türlü toparlanamadı. Kafasını dağıtmak ve bu nahoş olayın etkisinden kurtulmak için, o gece bir arkadaşının vereceği davete katılmaya karar verdi. Oraya vardığında hatırı sayılır insanlardan oluşan bir toplulukla karşılaştı, her şeyden önemlisi orada bulunanların neredeyse hepsi kendisiyle aynı seviyede kişilerdi; bu yüzden istediği gibi hareket edebilirdi, davranışlarını kısıtlamak zorunda değildi. Keyfi yerine geldi. Gevşedi; güler yüzlü, hoş sohbet biri oluverdi, yani oldukça güzel bir gece geçirdi. Yemekte iki kadeh şampanya içti, ki bilindiği gibi insanın neşelenmesinde hiç de yabana atılmayacak bir etkiye sahiptir şampanya. İşte bu etki sayesinde *mühim adam* doğruca eve gitmeyip bir hanım arkadaşını, Karolin İvanovna'yı ziyaret etmeye karar verdi.

Mühim adam, aslen Alman olan bu hanımefendiye karşı tamamıyla arkadaşça duygular besliyordu şüphesiz. Ayrıca hemen belirtmekte fayda var; kendileri, gençlik yıllarını çoktan geride bırakmış olan mükemmel bir eş ve saygın bir aile reisiydi. İçlerinden biri memur olarak çalışan iki yetişkin oğlu ve her sabah uyanır uyanmaz elini öperek "Bon jour Papa"[2] diyen, biraz kemerli olmakla beraber güzel, küçücük bir burnu olan on altı yaşında sevimli bir kızı vardı. Hâlâ genç ve güzel olan karısı, öpmesi için önce kendi elini uzatır, sonra da kocasının eli üstte kalacak şekilde elini çevirir ve onunkini öperdi. *Mühim adam* yaşadıkları aile saadetinden büyük bir memnuniyet duyuyor olsa da, kentin diğer yakasından "sadece dostane duygular beslediği" bir hanım arkadaş edinmenin de sakıncası olmayacağını düşünmüştü. Oysa bu hanım arkadaş, karısından daha genç ya da daha güzel değildi, ancak bildiğiniz gibi yeryüzünde bu gibi şaşırtıcı olaylara sık sık rastlan-maktadır ve bunları eleştirmek de bizim işimiz değildir. Her neyse, arkadaşlarından ayrılan *mühim adam* merdivenlerden indi, kızağına bindi ve sürücüye "Karolin Ivanovna'ya sür," talimatını verdi. Son derece şık, insanı sıcacık tutan kürk paltosuna sarın-mıştı ve hâlâ geçirmiş olduğu keyifli gecenin etkisi altındaydı. Bir Rus için, birbirinden hoş düşüncelerin

herhangi bir çaba sarf etmeden; insana, arkalarından koşma zahmeti vermeden, kendiliğinden zihnine üşüşmesinden daha iyi bir şey yoktur. Keyifle, geçirmiş olduğu gecenin en neşeli anlarını, çevresindeki samimi topluluğun kahkahalarla gülmesine neden olan tüm esprileri teker teker anımsadı; bir çoğunu da kısık sesle kendi kendine tekrarladı ve hepsini de ilk anlatıldıkları andaki kadar komik bulduğu için, bir kez daha içten kahkahalar atmaktan kendini alıkoyamadı. Gerçi zaman zaman, aniden şiddetlenen, nereden ve neden estiği beUi olmayan rüzgâr onu rahatsız ediyor, yüzünü bıçak gibi kesiyor, paltosunun yakasını bir yelken gibi havaya kaldırıp, birden beklenmedik bir güçle onu kafasına geçiriyor ve bundan kurtulmak için debelenip durmasına neden oluyordu.

Mühim adam, birinin ansızın çok güçlü bir şekilde yakasına yapıştığını hissetti. Arkasına dönüp bakınca, üzerinde eski püskü bir memur üniforması bulunan kısa boylu bir adamla burun buruna geldi. Kar gibi bembeyaz yüzlü adamın Akakiy Akakiyeviç olduğunu fark edince dehşete kapıldı. Bir de hort-lak-memurun konuşmak üzere ağzını açtığını görüp, ağızdan burnuna doğru yönelen çürümeye başlamış o ceset kokusunu duyduğunda *mühim adam* korkudan bayılacak gibi oldu. Hortlak, “Sonunda buradasın işte! Sonunda... şey... senin de yakana yapıştım.

Asıl senin paltondu aradığım; benimki çalındığında parmağını bile kıpırdatmadın, yardım istedim diye bana demediğini bırakmadın! Bu yüzden şimdi bana kendi paltonu vereceksin!” dedi. Zavallı ***mühim adam*** korkudan neredeyse ruhunu teslim edecekti. Oysa dairede, özellikle de kendinden düşük seviyedeki memurların önünde ne kadar da kuvvetli ve kudretli duruyordu, erkeksi tavırlarını ve görünüşünü gören herkes, “Of be! Ne adam ama!” demekten kendini alamıyordu. Ancak şu an içinde bulunduğu durumda, başkalarının gözünde kahraman gibi görünen birçok zat-ı muhterem gibi korkudan tir tir titriyor ve bu korku yüzünden bir yerine inme ineceğini sanıyordu. Hemen paltosunu çıkarıp elinden geldiğince uzağa fırlattı ve alışılmadık bir ses tonuyla arabacıya bağırdı: “Eve sür!” Yalnızca hayati durumlarda duyduğu ses tonunu ve devamında daha sert uyarıların gelebileceği ihtimalini deneyimleri sayesinde iyice kavramış olan arabacı, olası azarlara karşı önlemini alarak omuzlarını yukarı doğru kaldırdı; kamçısını şaklattı ve kızak bir ok gibi yerinden fırladı. Beş-altı dakika sonra ***mühim adam*** evinin kapısının önüne ■ gelmişti bile. Karolin

Ivanovna'ya gideceği yerde, solgun, korkudan dili tutulmuş ve paltosuz bir şekilde kendi evine vardı. Zar zor kendini odasına attı ve bütün gece sıkıntıyla bir o yana bir bu yana döndü durdu. Zorlu geçen gecenin izlerini yüzünde taşıdığı için, ertesi gün kahvaltıda kızı, “Bugün çok solgun görünüyorsun babacığım,” dedi; ama zavallı babacığı suskunluğunu bozmadı ve önceki gece başına gelenlerden, nerede olduğundan ve nereye gitmeyi planladığından kimselere bahsetmedi. Yaşamış olduğu bu olay onu derinden etkiledi. Hatta emrinde çalışan memurlara “Bu ne cüret! Benim kim olduğumu biliyor musunuz?” türünden sözleri pek seyrek söyler oldu. Böyle çıkışlar yapsa bile öncelikle karşısındaki kişiden olayların detaylarını en ince ayrıntısına dek öğrenmeye gayret ediyordu.

Daha da ilginç olan şey, o günden sonra hort-lak-memur bir daha ortalarda görünmedi; anlaşılan *mühim adamın* paltosu üzerine tam oturmuştu. En azından, artık insanların sırtlarından paltolarının zorla alındığına dair haberler duyulmuyordu. Yine de böyle mevzulardan keyif alan kimi işgüzarlar, rahat durmayı beceremediler ve kentin ücra yerlerinde hortlak-memurun hâlâ ortalıklarda dolaştığını anlatıp durdular. Örneğin, Kolomna’da bir mahalle bekçisi hortlağın, gözünün önünde bir evin arkasından süzülerek ortaya çıktığını, ancak kendisi oldukça çelimsiz bir adam olduğu için (ki bir keresinde henüz sütten kesilmemiş normal büyüklükte bir domuz yavrusu evin tekinden aniden dışarı fırlamış ve etraftaki arabacıların kahkahaları eşliğinde bekçiyi bir vuruşta yere sermişti; gerçi bekçi de yapmış oldukları bu saygısızlıktan dolayı arabacıların her birinden enfiye parası niyetine iki kapik toplayıvermişti), işte bu kadar çelimsiz biri olduğu için hortlağı durdurmaya cesaret edememiş, bunun yerine karanlıkta onu takip etmeyi tercih etmişti. Bir süre sonra hortlak, birisi tarafından izlendiğini fark etmiş, birdenbire arkasına dönüp “bu dünyada” yaşayan hiçbir adamda göremeyeceğiniz kadar büyük olan yumruğunu havaya kaldırarak “Ne istiyorsun?” diye bağırmıştı bekçiye. O da, “Hiiiç,” diye cevap vermiş ve derhal olay yerinden uzaklaşmıştı. Söylenenlere bakılırsa bu hortlak hayli uzun boylu ve pala bıyıklıymış. Obukhov Köprüsü’ne doğru ilerlemiş, sonra da gecenin karanlığı içinde yitip gitmiş.

vissarion grigoryeviç belinski

gogol'e mektup*

Yazımda *kırgın* bir insan bulurken kısmen haklısınız: kitabınızın bende uyandırdığı duyguları dile getirmede çok cılız ve sevecen kalan bir sıfat bu aslında. Ama kırgınlığımın ve öfkemin nedeninin, yeteneğinize saygı duyan hayranlarınız hakkındaki hiç de sitayişkar olmayan sözleriniz olduğunu sanmakla bütünüyle haklısınız. Hayır! Sandığınızdan çok daha önemli bir durum söz konusu burada. İnsan, onurunun, özsaygısının aşağılanmasına katlanabilir. Eğer bütün iş burada bitiyor olsaydı, ben de, bu konuda ağzımı açmamamı sağlamaya yetecek aklı bulabilirdim kendimde. Ama hakikat duygusunun ve insanlık onurunun aşağılanmasına katlanmak elden gelmiyor. Din perdesi ve kamçı savunması altında yalanı ve ahlaksızlığı haki

sonsöz

*Belinski'nin sağlığında yayınlanmamıştır bu mektup. İlk kez Herzen, *Polyvarna Zveda* adlı almanakında, 1855 yılında yayınlamıştır. *Müfettiş, Taras Bulba, Ölü Canlar* başyapıtlarıdır Gogol'ün. Belinski bu mektubu, Gogol'ün yapıtlarındaki gerçekçiliğine ve dünya görüşlerine sırt çevirerek Ortodoksluğu ve Çarlık düzenini aklamaya kalkıştığı *Dostlarla Mektuplaşmalardan Seçilmiş Parçalar* adlı kitabın yayınlanması üzerine yazmıştı. (ç.n.)

kat ve erdemmiş gibi yayanlara karşı susmak elden gelmiyor.

Evet, sizi, ülkesine candan bağlı bir insanın, ülkesinin umuduna, onuruna, onun bilinçlenme, gelişme, ilerleme yolundaki yüce önderlerinden birine karşı duyabileceği tutkulu bir sevgiyle seviyordum. Sizin de, bu sevgiyi yitirdiğiniz için sinirlenmeye yerden göğe hakkınız var. Yanlış anlamayın, sevgimin büyük yetenekler için bir ödül olduğunu düşündüğümden değil, bu konuda, çoğunluğunu her ikimizin de görmediği büyük bir kitleyi temsil ettiğimi düşündüğümden söylüyorum bunları. Kitabınızın bütün soylu yüreklerde nasıl bir öfke yarattığını da, yayınlanır yayınlanmaz düşmanlarınızca nasıl vahşi sevinç çığlıklarıyla karşılandığını da size anlatabilmem olanaksız. Kitabınızı sevinç çığlıklarıyla karşılayanlar bir tek Çiçikovlar, Nozdrevler, Gorodniçiler gibi edebiyat dışı düşmanlarınız değildi; adları sizce bilinen edebiyat içi düşmanlarınız da aynı vahşi sevinç

çığlıklarıyla karşıladılar kitabınızı. Kitabınızdaki düşünceleri benimsedikleri kabul edilen insanların bile ondan yüz çevirdiklerini siz kendiniz de görüyorsunuz. Bu kitap derin bir inanç ve içtenlikle yazılmış olsaydı, sonuç yine değişmeyecek, halk üzerinde yine aynı etkiyi yapacaktı. Ve eğer çok az kişi dışında (ki bunların alkışlarının hiç de onurlandırıcı olmadığını anlamak için kim olduklarına şöyle bir bakmak yeter) herkes kitabınızı dünyevi hedeflere semavi yollarla ulaşmak için başvurulmuş kurnazca, ama biraz aşırı kurnazca bir düzen olarak nitelemişse bunun tek suçlusu sizsizin. Ve bunun şaşılacak hiç**bir yanı yok; şaşılacak olan, sizin bunu şaşılası bulmanızdır. Bu da, sanırım, sizin Rusya'yı, fantastik kitabınızda üstlendiğiniz talihsiz rolde olduğu gibi, düşünür olarak değil yalnızca bir sanatçı olarak derinlemesine bilmenizden kaynaklanıyor. Siz Rusya'ya o güzel uzaklığınızdan bakmaya alışmış bir insansınız. Bildiğiniz gibi, nesneleri görmek istediğimiz gibi görmenin en kolay yolu onlara uzaktan bakmaktır. Siz, o *güzel uzaklığınızda,* Rusya'ya' tümüyle yabancı ortak olarak, kendi içinizde, kendi dünyanızda ya da sizinle aynı kafadaki insanların çevresinde, tekdüzelik içinde yaşıyorsunuz. Bu bakımdan da şunun farkında değilsiniz: Rusya kurtuluşunu mistisizmde, asketizmde,[3] pietizmde[4], değil, uygarlığın ilerlemesinde, eğitimde, insanseverlikte görüyor. Ona gerekli olan şey, vaazlar değil (yeterince vaaz dinledi!), dualar değil (çok dua yineledi bunca zamandır!); ona gerekli olan şey yüzyıllardır çamurlar, gübreler içinde yitip gitmiş olan insan onurunun uyandırılmasıdır! Ona gerekli olan şey, kilise öğretisiyle değil, sağduyuyla ve hakkaniyetle uyum içinde olan hukukun ve yasaların uyandırılması ve bunların olabildiğince katı bir biçimde uygulanmasıdır. Rusya'da bugün bunlar yok. Bunların yerine korkunç başka şeyler var. Ülkemizde insanlar insan alıp satıyor, yani insan ticareti yapıyorlar. Bunu yaparken de Amerika'nın büyük tarımsal işletme sahiplerinin, zencinin insan olmadığı şeklindeki kurnaz gerekçelerine benzer bir gerekçe bile öne sürmeye gerek gör**müyorlar. Ülkemizde insanlar kendi adlarıyla değil, *Vanka, Styoşka, Vaska, Palaşka* gibi takma adlarla anılıyorlar ve nihayet ülkemizde, kişilik hakları, onurun ve mülkiyetin güvencesi şurada dursun, doğru dürüst bir polis düzeni bile bulunmuyor. Bunun yerine, yalnızca, resmi hırsız ve soyguncuların oluşturdukları büyük şirketler görülüyor. Rusya'nın bugün en can alıcı, en güncel, en ulusal sorunları: köleliğin kaldırılması, beden cezalarının

kaldırılması ve hiç değilse var olan yasaların elden geldiğince eksiksiz bir biçimde uygulanmasının sağlanmasıdır. Bunların gerekliliğini, pomeşçiklerin köylülere neler yaptığını ve her yıl kaç pomeşçiğin köylüler tarafından öldürüldüğünü çok iyi bilen hükümet de duyumsuyor. Bunu hükümetin, beyaz zencilerin yararına olarak aldığı yarım yırtık kimi önlemlerden, attığı ürkek birkaç adımdan ve kırbaç yerine üçlü kamçı kullanılması gibi gülünç önlemlerden[5] anlıyoruz. Gördünüz mü, yarı-uykulu, duyumsamaz halinde bile Rusya'nın kafasını -hem de esaslı bir şekilde- işgal eden sorunları? Oysa bu sırada, derin bir gerçekçilik ve olağanüstü bir sanatsallıkla Rusya'nın bilinçlenmesine müthiş bir şekilde katkısı olmuş, Rusya'ya kendini adeta aynada görme imkânını sağlamış yüce yazarımız ne yapıyor? Barbar pomeşçike, *pis suratlı* köylülerin iliklerini ve kanlarını daha çok sömürmesini îsa ve kilise adına öğütleyen bir kitap yazıyor! Sonra da benden böyle bir şeye öfkelenmememi bekliyor? Canına kastetmiş olsaydınız bile size duyacağım kin ve öfke, bu utanç verice kitabınızdan dolayı duyduğum öfkeden daha büyük olamazdı... Ve şaşılacak şey, bir de tutup insanların, kitabınızı yazarken içtenlikli olduğunuza inanmalarını istiyorsunuz? Yüreğiniz şeytanın öğretisiyle değil de gerçekten Wnrı hakikatiyle dolu olsaydı, pomeşçiklerden sadık yandaşı olduğunuz kişiye yazacaklarınız bunlar olmazdı. Köylüsü kendisinin Tanrı önünde kardeşi olduğu için ve kardeş de kardeşin kölesi olamayacağı için, ya köylülerine özgürlüklerini vermesi gerekliliğini yazardınız ona ya da hiç değilse, vicdanının derinlerinde onlara karşı yanlış bir konumda olduğunu duyumsayarak, onlara karşı biraz daha insaflı olması gerekliliğini. Ya şu "ah sizi pis suratlılar" lakırdısına ne demeli? Hangi Nozdrev'den, hangi Sobakeviç'ten duydunuz bu sözü? Duydunuz ve sanki büyük bir keşifmiş gibi âleme duyurmaya kalktınız? Yoksa, efendilerine inanıp kendilerini insan yerine koymadıkları için zaten yıkanmayan köylülere yararlı bir öğüt vermek mi amacınız? Rus ulusal yargılıma ve tenkil-tepeleme anlayışınıza da diyecek yok doğrusu! Puşkin'in romanındaki aptal köylü kadının sözlerinde idealini bulduğunuz bu anlayışa göre, hem haklıya, hem haksıza sopayı basmak gerek.5 Bizde çoğu kez yapılmakta olan da bu, aslında. Ama yine de, en sık tanığı olduğumuz uygulama, rüşvet verip yakayı sıyırama-mışsa eğer, yalnız haklının tepelenmesi, yani suçsuz suçlu yaratılmasıdır? Ve siz, böylesi görüşlerle dolu kitabınızın, çileli bir içsel hesaplaşmanın ve yüce bir ruhsal aydınlanmanın sonucu olarak ortaya çıktığının kabulünü

istiyorsunuz! Olamaz! Siz ya hastasınız ve derhal tedavi edilmeniz gerek ya da... Bu “ya da”yı söylemeye cesaret bile edemiyorum...

Kamçı vaizliği, cehalet havariliği, irtica şövalyeliği, aydınlanma düşmanlığı, Tatar yöntemlerinin övgücü-başılığı... Ne yapıyorsunuz, siz? Nerde durduğunuza bir bakın: uçurumun kıyısındasınız! Bu görüşlerinizle Ortodoks Kilisesi’ne destek vermenizi anlayabilirim: Ortodoks Kilisesi her zaman kırbacın destekçisi, despotizmin yaltakçısı olmuştur. Ama İsa’nın ne işi var burada, onu niye karıştırıyorsunuz? İsa’yla kilise -hele de Ortodoks Kilisesi- arasında ne gibi bir ortaklık kuruyorsunuz? İnsanlara özgürlük, eşitlik ve kardeşlik öğretisini ilk duyuran ve çektiği acılarla öğretisinin gerçekliğini doğrulayan, kökleştiren, belleklere kazıyan kişidir, İsa. Kilise olarak örgütlenene ve Ortodoksluğun temel ilkesi olana dek insanlar için *kurtuluş* yalnızca bu öğretideydi. Kilise ise hiyerarşiyi getirmiş, eşitsizliğin savunucusu, egemenliği ellerinde tutanların dalkavuğu, insanlar arasında kardeşliğin soluk aldırmaz düşmanı olmuştur ve olmaya da davam etmektedir. Öte yandan, İsa’nın öğretisinin anlamı, geçen yüzyılın felsefe hareketiyle açımlanmıştır. Ve işte, alay yoluyla Avrupa’da fanatizm ve cehalet ateşlerini söndüren bir Voltaire’in, sizin -ister Doğudan, ister Batıdan- bütün papazlarınızdan, patriklerinizden, piskoposlarınızdan, metropolitlerinizden daha çok İsa’nın oğlu olmasının, onlardan daha çok İsa’nın canından, kanından olmasının nedeni budur. Bunları gerçekten bilmiyor olabilir misiniz? Yalnız, herhangi bir liseli için bile artık giz olmaktan çıktı bütün bunlar...

Müfettiş ve *Ölü Canların* yazarı olan siz, şu iğrenç Rus ruhban sınıfını, Katolik ruhban sınıfıyla karşılaştırılamayacak ölçüde üstün bulup bu kepaze insanlar için övgüler düzerken içten olabilir misiniz? Diyelim ki, Katolik din adamlarının bir zamanlar hiç değilse bir şeyler yaptıklarını, bizimkilerinse dünyevi iktidarın uşağı ve kölesi olmaktan başka hiçbir şey yapmadıklarını bilmiyorsunuz; iyi ama Rus halkının, din adamlarından nefret ettiğini ^e bilmiyor musunuz? Size göre, halkımız, şu edepsiz fıkraları kimin için anlatıyor? Papazlar, onların karıları, kızları, hatta uşakları için değil mi? *Matrabaz, et kafa, cennet öküzü* sözlerini kimin için çıkarmıştır bu halk? Papazlar için değil mi? Rusya’da pisboğazlık, pintilik, yalakalık, yaltaklık, yüzsüzlük denilince bir tek papazlar akla gelmez mi? Ve şimdi siz bütün bunları bilmiyorsunuz, öyle mi? Garip doğrusu! Size

göre Rus halkı dünyanın en dindar halkı. Katmerli bir yalan bu! Dindarlığın temelini pietizm, aşırı saygı, Tanrı korkusu oluşturur. Rus insanı, Tanrı’nın adını kıçını kaşıyarak anar. Suzdalli kilise ressamlarının ağzıyla konuşur bizim insanımız: *olursa Tanrı beğensin, olmazsa bilmem nereme kadar!* Dikkatlice baktığınızda siz de göreceksiniz: tabiat olarak, alabildiğine ateisttir bu halk. Evet, pek çok kör inancı vardır, ama dinsellik dediniz miydi, zerresini bulamazsınız. Kör inançlar, uygarlık alanında kazanılan başarılarla yok olur gider. Ama dinsellik, çoğu kez uygarlıkla uyum içinde yaşar gider. Bunun en canlı örneği: eğitimli, hatta aydın insanlar arasında pek çok içten, fanatik Katoliğin ve Hıristiyanlıktan yüz çevirdiği halde başka birtakım tanrıların savunmasını yapıp duran çok sayıda insanın bulunduğu Fransa’ dır. Rus halkı böyle değildir: mistik esriyip coşmalar Rus halkının tabiatına aykırıdır. Böylesi şeyler için halkımızın sağduyusu biraz aşırı düşer; pozitif düşünce biçimi ve fikri açıklığı da engel olarak yükselir bunların önünde. Onu göz kamaştırıcı bir geleceğin beklemesinin nedenleri de belki bu özellikleridir. Dinsellik, hatta Rus halkının ruhban sınıfına bile köklü bir biçimde yerleşememiştir. Üç beş din adamının sessiz, sakin, soğuk, mesafeli kişilikleri ve çileci içedönüklükleri hiçbir şey kanıtlamaya yetmez. Bizim din adamlarımızın çoğunluğu için ayırt edici özellikler bunlar değil, koca bir göbek, teolojik ukalalık ve en vahşisinden cehalettir. Dolayısıyla din adamlarımızı dinsel hoşgörüsüzlük ve fanatizmle suçlamak onların günahını almak olur; tam tersine, örnek alınacak bir kayıtsızlıkları, ilgisizlikleri vardır din konusunda. Dinseilik bizde yalnızca ayrılıkçı tarikatlar içinde görülür. Bunların da nitelik olarak geniş halk yığınlarına ne denli ters düşen, aykırı gruplar oldukları ve nicelik olarak ne denli hiç düzeyinde bulundukları herkesçe bilinen gerçeklerdir.

Rus halkıyla yöneticileri arasındaki derin sevgi ve muhabbet bağlarına ilişkin methiyeleriniz üzerinde uzun boylu durmak niyetinde değilim. Şu var ki, bu methiyeleriniz, başka bakımlardan size yakın olan insanlarca bile onaylanmadı ve sizi onların bile gözünden düşürdü. Benim kişisel görüşümü soracak olursanız, tanrısal güzelliğini doyasıya seyretmeniz için Mutlak yönetimimizi vicdanınıza havale ediyoruz (size huzur vereceği ve çıkar sağlayacağı söyleniyor bunun); yalnız *o güzel uzaklığınızdan* seyrederken ihtiyatı elden bırakmayın: Çarlık yakından ne pek öyle güzeldir, ne de tehlikesiz... Son bir şey daha: Avrupalılar, özellikle de Katolik olanları, dinselliğe tutuldukları zaman, yeryüzü iktidarlarının

yasadı-şılıklarını kınayan Musevi peygamberler gibi, adaletsiz yönetimi suçlamaya başlarlar. Bizde ise, tersine, birisi (aldı başında diye bilinenlerden birisi bile olsa) psikiyatrların “religiosa mania”[6] dedikleri hastalığa tutuldu mu, semavi tanrıdan çok dünyevi tanrıyı yüceltmeye, ona övgüler düzmeye başlar ve bu işte de o kadar ileri gider ki, kendisini bu kölece yaltaklığından dolayı ödüllendirmeyi düşünebilecek olan “tanrı,” böyle bir şey yapmakla tanrılığını toplumun gözünde beş paralık edeceğini görür ve bu işten vazgeçer... Bizim millet, kardeş, işte böyle anasının gözüdür!..

Tartışılmaz bir büyük gerçek diye vurguladığınız bir şey daha var kitabınızda: basit halk için okuma yazma bilmek yararlı olmadığı gibi, tam tersine zararlıymış. Vallahi ne diyeyim bilmiyorum ki? Bu Bizans düşüncesini kâğıda geçirirken ne yaptığınızı bilmiyor idiyseniz eğer, Bizans tanrınız sizi bağışlasın demekten başka bir şey gelmiyor aklıma...

ppaJ.°'o

Şimdi, bana böyle bir şey söyleyebilirsiniz: “Pekalâ. Diyelim ki, yanılgı içindeyim; bütün düşüncelerim yanlış. İyi ama, bana neden yanılma hakkı tanınmıyorveyanılgımdaki içtenliğe inanılmak istenmiyor?” O zaman ben de size derim ki: sizin bu düşüncelerinizin yeni hiçbiryanı yok; bunlar Rusya'da nicedir çiğnenmiş sakızlar. Daha geçenlerde, Bu-raçok[7] ve biraderince değinilmemiş tek yanı bırakılmadı bu konunun. Kuşkusuz, sizin kitabınızda onlarınkinden daha fazla zekâ kıvılcımı, hatta yetenek var (ama çok da fazla değil). Buna karşılık onlar, sizin savunduğunuz bu öğretiyi çok daha canlı ve tutarlı bir biçimde savundular ve işi büyük bir cesaretle sonuna dek götürdüler: öylesine ki, her şeyi Bizans tanrılarına verdiler ve şeytana bir şey bırakmadılar. Oysa siz ne yardan, ne serden geçiyor ve çelişkiye düşüyorsunuz. Örneğin tutarlı olmak dürüstlüğünü gösterdiniz mi, Puşkrni, edebiyatı, tiyatroyu savunuyorsunuz. Oysa bunlar, sizin düşünce biçiminize göre, ruhun kurtuluşuna katkıda bulunmaktan çok, onu mahvedebilecek olan şeylerdir. Gogol’le Burak-çok'un aynı kafa yapısına sahip oldukları gibi bir düşünceyi kimin aklı alabilir? Rus insanının gözünde aşırı yüksek bir yer edindiğiniz için, şimdi bu düşüncelerinizde içten olduğunuza inanması zor insanlarımızın. Aptallara doğal gelen bir şey, bir dâhiye de öyle gelmez. Kimileri, kitabınızın, olumlu deliliğe yakın bir

zihinsel bozgunun ürünü olduğu düşüncesi üzerinde durdu; ama pek uzun sürmedi bu düşünceyi savunmaları çünkü kitabınızı bir günde, bir haftada, bir ayda yazmış olamazdınız; bir, hatta belki de birkaç yılda yazmıştınız; özensizce çırpıştırılmış gibi görünen anlatımların gerisinde, derinlemesine bir düşünme, etraflıca bir tasarlamanın bulunduğu görülüyordu; egemenlere düzülen övgülerin ise, sofu yazarın dünyevi durumunu, bir eli yağda bir eli balda denilen duruma getireceği görülüyordu. Peters-burg'da, bu kitabı, veliaht prensin oğlunun öğretmeni olmak için yazdığınız söylentilerinin yayılmasının nedeni işte budur. Daha önce de Petersburg'da Uva-rov'a yazdığınız mektup ortaya çıkmıştı. Bu mektubunuzda öfke içinde, kitaplarınızın Rusya'da yanlış yorumlandığından yakınıyor ve önceki yapıtlarınızdan memnun olmadığınızı söyleyerek, yapıtlarınızın sizi memnun edebilmesinin koşulunu açıklıyorsunuz. Şimdi elinizi vicdanınıza koY1;1n ve siz söyleyin: kitabınızın sizi yazar olarak ve bundan da önemlisi, insan olarak halkın gözünden düşürmesinde şaşılacak bir yan var mı?

Siz, anlayabildiğim kadarıyla, Rus halkını pek iyi anlamamışsınız. Rus halkının karakterini belirleyen şey, toplumumuzun içinde yaşadığı koşulardır. Bunlar öyle koşullardır ki, en canlı güçler bu koşulların içinde büyük bir coşku içinde kaynaşır, dışarı atılıp kendini göstermek ister, ama son derece ağır baskılar altında tutuldukları için çıkış yolu bulamazlar ve bütün ürettikleri, yarattıkları şey -ister istemez- bezginlik, hüzün, gevşeklik, duyumsamazlık olur. Ülkemizde bir tek edebiyatta canlılık ve ilerleme görülüyor; hem de bir karabasana dönüşmüş olan sansür koşullarına karşın. Yazarlık payesinin bizde böylesine saygıdeğer olmasının da, azıcık bir yetenekle bile edebiyat alanında başarı kazanmanın kolay olmasının da nedeni budur. Ozanlık unvanı, edebiyatçılık payesi, ülkemizde nicedir apoletlerin sırmalarını, rengârenk üniformaların şerit ve yaldızlarını gölgede bırakmış bulunuyor. Yetenek fıkralarının bile liberal bir çizgi tutturmaları halinde kamuoyunun ilgi ve dikkatiyle ödüllendirilmelerinin ve kendilerini -isteyerek ya da istemeyerek- Hıristiyanlığın, Çarlığın hizmetine koşmaları durumunda yüce ozanların bile popülerliklerini yitirmelerinin nedeni yine budur. Sözünü ettiğim şu son durumun en parlak örneği, Puşkirfdir: hükümdara bağlılığını dile getiren iki şiir yazması, sırmalı “kamer-yunker” üniforması giymesine yetmiş, ama öte yandan bir anda halkın kendisine duyduğu sevgiyi yitirmiştir.[8] Ve siz kitabınızın, içeriğindeki bayağılıktan

değil de, herkes ve her şey hakkında dile getirdiğinizi söylediğiniz gerçeklerin keskinliğinden, acılığından dolayı tepkiyle karşılandığını öne sürerken -eğer bu sözleriniz şaka değilse- son derece yanılıyorsunuz. Hadi diyelim yazıp çizen dostlarınız için bu dediğiniz doğru; peki ya halk? Ona ne oldu da, o da aynı tepkiyi gösterdi? Sonra sanki siz ***Müfettiş'te*** ve ***Ölü Canlarda,*** daha **az** acı gerçekleri mi dile getiriyordunuz? Daha az mı keskindiniz ve daha az mı yetenekliydiniz? Ama ne ***Müfettiş*** ne de ***Ölü Canlar*** sizi şu son kitabınızın düşürdüğü ayıplı duruma düşürmedi. Sonuç: Siz halkın da çılgın öfkesini çektiniz üzerinize bu son kitabınızla. Ve bu işte halka hak vermemek elde değil: çünkü halk yazarlarda kendini Çarlığın,

- Hıristiyanlığın ve milliyetçiliğin karanlığından k

1

Söz konusu polemik metin *Palto*’nun elinizdeki bu baskısında Sonsöz olarak kullanılmıştır.

2

Günaydın baba.

3

Asketizm: Çilecilik. (ç.n.)

4

Pietizm: Sofulukçuluk, aşın dindarlık yanlılığı. (ç.n.)

5

Çar I. Nikolay, 1846 yılında kırbaç yerine, -vuruş adedi artırılmak koşuluyla- kamçı kullanılmasını emretmişti.

6

Din saplantısı.

7

Stepan Anisimoviç Buraçok (1800-1876): Dinsel-monarşik eğilimli bir dergi yayımlayan eleştirmen. Dergisinde Puş^’e, Gogole ve Belinski’ye şiddetle saldırırdı. (fal)

8

“Stansı” ve “Druzyam” adlı şiirleri için Puşkin'e Saray tarafından “kamer-yunker” payesi verilmiş, ama o^« bu payeyi kendisi için alçaltıcı bulmuştu.

Hıristiyanlığın ve milliyetçiliğin karanlığından kurtaracak biricik önderini, savunucusunu ve kurtarıcısını görür ve bu yüzden de, yazarların bütün kötü kitaplarını bağışlamaya hazırdır, ama zararlı kitaplarını, kötü yürekle kaleme alınmış kitaplarını asla bağışlamaz. Ve bu da, henüz dölüt halinde de olsa, halkımızda canlı, diri, sağlıklı bir sezginin bulunduğunu gösteriyor. Bu sezginin varlığı ise, halkımızın geleceğinin olduğunu gösteriyor. Eğer .Rusya'yı gerçekten seviyorsanız, siz de benim gibi, kitabınız üzerinde yoğunlaşan tepkilere, onun kötü bir kitap olarak karşılanmasına ve düşüşüne sevinmelisiniz!..

Belki biraz kendini beğenmişlik olacak ama, Rus halkını bir parça tanıdığımı sanıyorum. Kitabınız beni halk üzerinde değil, hükümet ve sansür üzerinde kötü bir etkide bulunabileceği için korkuttu. Pe-tersburg'da, hükümetin kitabınızı binlerce adet basacağı ve çok ucuz bir fiyatla satışa sunacağı söylentileri yayılınca, kimi dostlar üzüntülerini dile getirdiler. Ama ben kendilerine, bütün bu desteklere karşın kitabın en ufak bir şansı ***olmadığını, çok kısa bir süre sonra unutulup*** gideceğini söyledim. Gerçekten de, kitabınız bugün kendisinden çok, onun üzerine yazılan yazılarla hatırlanıyor. Evet, Rus insanında bir gerçek içgüdüsü var: belki gelişmiş bir içgüdü değil bu daha, ama derinliği olan bir içgüdü.

Kitabınızda belki içtendiniz. Ancak onu halka, okurlara sunma düşünceniz gerçek bir talihsizlik. O safderun sofuluklar bizim toplumumuz için bile gerilerde kaldı artık. Halkımız için dua edilen yerin önemi yok artık; insanlarımız İsa'yı Kudüs'te arayanların, ya onu hiçbir zaman yüreklerinde taşımamış olanlar ya da onu tümden yitirmiş olanlar olduğunu çok iyi biliyor. Acı çeken birini görünce onun acısını yüreğinde duyabilen, hiç tanımıyor da olsa, zulme uğrayan bir mazlumun ahım içinde duyabilen bir insan, İsa'yı yüreğinde taşıyor demektir ve böyle birinin yalınayak Kudüs yollarına <,J.üşme-sine hiç gerek yoktur. Sizin . vaizliğini yaptığınız bo-yuneğerlik, bir: yeni bir şey değil ve iki: bir yandan müthiş bir kibri, kurumlanmayı, çalımı, diğer yandan da sizin insani değerinizin, onurunuzun, üstünlüklerinizin en utanılası biçimde aşağılanışını dile getiriyor. Tevekkül, boyuneğerlik, mazlumluk, alçakgönüllülük adına ne varsa bunların hepsinin üzerinde bir şey olma, soyut bir en "mükemmel" olma düşüncesi, ya boş gururun, kibrin ya da kıt ^d-lığın ve zihni

perişanlığın ürünüdür ve her iki durumda da sonu ikiyüzlülük, yalancı sofuluk ve dönekliktir. Üstelik siz bununla da kalmıyorsunuz: hem başkaları için, hem de kendiniz için alabildiğine bayağı ifadeler kullanıyorsunuz. Başkaları için böyle yapmanız, yalnızca bir kabalık olarak nitelenebilir, ama aynı şeyi kendinize de yapmanızı iğrendirici bulmamak mümkün mü? Çünkü yakınının yüzüne tokat atan bir insanın bu davranışı öfke uyandırır, ama eğer bir insan kendi kendini tokatlıyorsa, bu davranış tiksintiden başka bir şey uyandırmaz. Hayır! Sizin kafanızda aydınlanma değil, tam tersine, kararma ve karışıklık var. Günümüz Hıristiyanlığını öz olarak da, biçim olarak da anlamamışsınız. Kitabınızda Hıristiyanlığın hakikati değil, ölümün, şeyta-mn, cehennemin hastalıklı kokusu duyuluyor. o nasıl dil öyle? Nasıl tümceler, nasıl sözcükler onlar: “Pek bir seciyesiz, oldu insanlar gözümde; o safdildir ki işte ...” İncil biçimince yazdığınızı mı sanıyorsunuz böyle yazmakla? Kendini bütünüyle yalan yazmaya veren insanı, aklının ve yeteneğinin terk etmesi ne yüce bir gerçek! Kitabınızın üzerinde adınız olmasa ve içinden bir yazar olarak kendinizden söz ettiğiniz bölümler çıkarılsa, bu pasaklı sözcük ve tümceler yığınının, bu kibir dolu hengâmenin, *Müfettiş* ve *Ölü Canlar* yazarının kaleminden çıktığını herhalde kimseler düşünemezdi.

Benim kişisel durumuma gelince, bir kez daha yineleyeyim: yazımı, eleştirmenlerinizden biri olarak benim hakkımda dile getirdiğiniz görüşlerinize öfkeli bir tepki olarak almakla yanılıyorsunuz. Benim için yazdıklarınız beni yalnızca kızdırmakla kalsaydı, ben de yalnızca beni kızdıran noktalarda öfkemi belirtmekle yetinir, öbür bütün konularda sakin ve yansız olurdum. Sizi seven, sanatınıza hayranlık duyan insanlar hakkındaki görüşlerinize gelince, bunlarda bir kat daha fazla çirkinliğe düştüğünüz bir gerçek. Bir sanatçının, övgüleriyle, hayranlık çığlıklarıyla önünde sürekli gülünç, maskara bir durum sergileyen bir budalayı arada bir şöyle hafifçe silkelemesinin zorunluluğunu anlıyorum; ama yerine getirilmesi pek kolay olmayan bir iştir bu çünkü sahte bile olsa bir sevgiye düşmanlıkla karşılık vermek pek insanca bir şey değildir.

Zekâ yönünden seçkin kişiler değildi belki kastettikleriniz, ama herhalde aptal da değillerdi. Bu insanlar, yapıtlarınız karşısında duydukları şaşkınlıkla, gerçekte dile getirdikleri düşüncelerinden biraz daha aşırıya kaçan coşkunluk çığlıkları atmış olabilirler. Ama yine de, onların size karşı

duydukları büyük coşku öyle soylu, öyle tertemiz bir pınardan kaynaklanıyor ki, onların başlarını ortak düşmanınıza teslim etmeden önce herhalde ,epey düşünmeniz gerekirdi. Üstelik siz bununla da kalmadınız, onları bir de yapıtlarınıza çirkin yorumlar getirme niyetiyle suçladınız. Bunu kuşkusuz kitabınızdaki ana düşüncenin coşkusuna kapılarak ve biraz da önünü arkasını fazla düşünmediğinizden, ihtiyatsızlığınızdan yaptınız. Aristokrasinin prensi, edebiyatınsa uşağı Vyazemski de düşüncenizi geliştirdi ve hayranlarınız hakkında (ve galiba en çok da benim hakkımda) ihbarlarda bulundu. Bu işi de sanırım size olan gönül borcunu ödemek için yaptı: öyle ya, yanlış anımsamıyorsam eğer, “yerlerde gevşekgevşek sürünen cansız şiirler”inden dolayı bu şair taslağından büyük bir ozan çıkarmıştınız siz. Bütün bunlar hiç ama hiç hoş değil! Düşmanlarınıza haklarını kibirli bir tevekkülle teslim ettiniz. Neymiş, zamanı geldiğinde hayranlarınıza da haklarını teslim etmek niyetindeymişsiniz! İyi ama ben bu niyetinizi nerden bilebilirdim? Bilemezdim ve doğrusu bilmek de istemezdim. Benim önümde duran sizin kitabınızdı, niyetleriniz değil. Ve ben tekrar tekrar okumama karşın, kitabınızda, onda olandan başka hiçbir şey bulamadım; onda olanlarsa, beni dehşetli kırdı, öfkelendirdi.

Duygularımı kendi hallerine bırakıverecek olsam bu mektup herhalde kalın bir deftere dönüşürdü.

Size bu konuda yazmayı hiç düşünmüyordum. Yazmayı, nerdeyse yüreğime acı verecek biçimde çok istememe karşın ve sizin, yazdığınız kitapla herkese size teklifsizce yazabilme hakkını vermenize karşın, böyleydi bu. Ancak Rusya’dayken bu işi yapamazdım, Çünkü biliyorsunuz, Şpekin’ler[1] var orada, mühürlerini sökerek başkalarının mektuplarını açıp okurlar ve bunu da yalnızca bu işten duydukları kişisel haz nedeniyle değil, aynı zamanda muhbirlik görevleri gereği yaparlar. Ama işte bu yaz verem başlangıcı nedeniyle yurtdışma çıkmam gerekti ve mektubunuzu da N’nin[2] Salzbrunn’a göndermesiyle alabildim. Bugün An(nennkov)la birlikte buradan ayrılıyor ve Frankfurt-na-Mayne üzerinden Paris’e gidiyoruz. Hiç beklemediğim bir sırada sizden mektup almam, kitabınız dolayısıyla kalbimde size karşı biriken duygu ve düşüncelerimi yazma olanağı verdi bana. Ben yarım konuşmayı da, üstü örtülü konuşmayı da beceremem: doğama aykırıdır böyle şeyler. İster siz kanıtlayın, isterse zaman kanıtlasın size karşı yazdıklarımda yanıldığımı; böyle bir şeye ilk sevinen ben olurum;

ama size söylediklerimden dolayı zerre kadar pişmanlık duymam. Burada sizin kişiliğiniz, benim kişiliğim değil artık söz konusu olan: gerçekler, Rus halkı, Rusya gibi, benim kişiliğimden de, hatta sizin kişiliğinizden de üstün kavramlar söz konusu burada. Ve işte, size bu mektubun son sözleri: kibirli bir boyun eğişle gerçekten yüce yapıtlarınızı yadsıyarak başınıza nasıl büyük bir dert açtıysanız, şimdi de içtenlikli bir boyun eğişle son kitabınızı yadsımalı ve eski yapıtlarınıza benzer yeni yapıtlar yayınlayarak bu ağır günahınızın kefaretini ödemelisiniz.

15 Temmuz 1847, Salzbrunn.

Vissarion Grigoryeviç Belinski,

Edebiyat, Sanat, Kültür, Tarih,

Felsefe Üzerine Yazılar: Gogol'e Mektup

Çev. Mazlum Beyhan,

İstanbul: Evrensel Basın Yayın.

1

Gogol'ün *Müfetttiş* adlı oyunun kişilerinden. (Ed.)

2

Nekrasov. (Ed.)